կամ հայկական չցատի պաշտպանութեան պաշտօնը և միասին յանձնվեց Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի կողմից, որ համդէս եկաւ իբրև Թիւրքիայի հայ հօտի հոգևոր պետ, մի ձեռնհաս, հմուտ և հեղինակաւոր անձի, այն է՝ Պօղոս Նուպար փաշային, որդուն նշանաւոր հայ դիպլոմատի, որ նոյնպէս տքնել և աշխատել էր ժամանակին հայկական հարցի մասին։ Երրորդ, եւրոպական մի պետութիւն, որ ամբողջ 35 տարի ուղղակի թշնամական դիրք էր բռնել հայոց հարցի և հայերի վերաբերմամբ, շնորհիւ քաղաքական զանազան կոմբինացիաների, փոխեց կամ մեղմացրեց իր անհաշտ վերաբերմունքը և ձեռք մեկնեց Ռուսաստանին՝ միասին և համեբաշխ ծրագրով լուծելու հայկական հարցը։

Շնորհիւ այդ բարեյաջող հանգամանքների՝ հայկական հարցը ներկայումս իր լուծման վերջնական էտապի մէջ է գտնվում, և անտարակուսելի է, որ այս 1914 թւին Թիւրքիայի բազմաչարչար հայ ժողովուրդը կը տեսնէ իր ազատագրութիւնը։

Երկրորդ ազգային խոշոր դէպքը՝ հայկական գրերի գիւտի 1500-ամեակի և տպագրութեան սկզբնաւորութեան 400-ամեակի միացեալ յոբելեանի տօնախմբութիւնն է, որ ստացաւ համազգային բնաւորութիւն, տօնվեց համազգայնօրէն, երկրագնդի բոլոր հայաբնակ վայրերում, ուստի և կոչվեց Համազգային Մեծ Յոբելեան։ Այդ տօնախմբութիւնը մի գեղեցիկ առիթ եղաւ օտարազգիներին ևս համոզելու, որ հայերը պատմական և կուլտուրական ամենամեծ ազգերից մինն են կազմում և արժանի են յարգանքի, իբրև քրիստոնէական քաղաքակրթութեան և արևմտեան լուսաւորութեան տարածողներ Արևելքում։ Այդ համազգային տօնախմբութիւնը ունեցաւ և երկու բեղմնաւոր ու կարևոր հետևանք. նախ՝ մի ընդհանուր միութիւն, համերաշխութիւն առաջ եկաւ հայ ազգի բոլոր հատուածների, տարբեր և վտարանդի մասերի միջև, որոնք ի դէմս Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, որ նախագահն էր այդ մեծ յոբելեանի, իրանց ազգային միութեան և սիրոյ առհաւատչեան բերին՝ երկրորդ՝ պատմական այդ մեծ ակտը յաւերժացնելու համար հիմն դրվեց և ստեղծվեց մի գործօն, որ սահմանված է մեծ զարկ և մղումն տալու մեր ազգային կրթական գործին. դա դպրոցական ֆոնդի հիմնարկութիւնն է, մի ինստիտուտ, որ կարող է հետզհետէ աճել, զարգանալ և իբրև համազգային դպրոցական ֆոնդ բաւարարութիւն տալ դպրոցական մեծ կարիքին։ Ճիշդ է, դպրոցական ֆոնդի ապագայ ամբողջ ահագին կարևորութիւնը, դեռ լաւ չէ ըմբռնված հայ ազգի կողմից. ճիշդ է, գտնվեցին հայերի մէջ նոյն իսկ խմբակցութիւններ և կուլտուրական կոչված ընկերութիւններ, որոնք ոչ մի ջանք չը խնայեցին խափանելու թէ համազգային յոբելեանը և թէ նրան յաւերժացնող պատմական մեծ ակտ՝ դպրոցական ֆոնդը և դրանով սև էջեր գրուեցին հայ քաղաքակրթութեան պատմութեան մէջ, բայց դպրոցական ֆոնդը կը մնայ և է մի գեղեցիկ յուշարձան մեր ազգային ինքնագիտակցութեան և հասունութեան։

Իսկ հայկական հարցի վերածնման և համազգային յոբելեանի տօնախմբութեան մի այլ բարերար հետևանքն ևս այն եղաւ, որ ստեղծվեց համերաշխութիւն նաև մեր քաղաքական կուսակցութիւնների մէջ, որոնք զգալով իրանց մինչև այժմ գործած մեծ սխալը՝ աշխատեցին համախմբվել ազգային մեծ գործի ղեկավարների շուրջը և միահամուռ աջակցութեամբ առաջ վարել ազգային սայլը։

Թիւրքահայոց կեանքի մէջ խոշոր դէպքը՝ նոր պատրիարքի ընտրութիւնն է և Կիլիկեան ճեմարանի բացումը, Կիլիկիայի վեհ. կաթողիկոսի ջանքերով։ Նախկին պատրիարք Յովհաննէս արքեպիսկոպոս Արշարունին ճախորդ հանգամանքների բերմամբ չը կարողացաւ ձեռք բերել վարչական մարմինների և ազգային ժողովի միահամուռ գործակցութիւնը պատրիարքարանի հետ և աւելի լաւ համարեց հրաժարական տալ, քան կրել իր վրա պատասխանատւութիւն մի այնպիսի րոպէ, երբ ազգային ամենաէական և կենսական շահերը կարող էին վտանգվել։ Զանազան խմբակցութիւնների և հոսանքների միջև կայացած համաձայնութեան շնորհիւ պատրիարք ընտրվեց Զաւէն եպիսկոպոս Տէր-Եղիայեան, Դիարբէքիրի թեմի առաջնորդը, որ իր պաշտօնատեղից դէպի Կ. Պոլիս անցաւ Հայաստանի միջով և անձամբ տեսաւ հայ ժողովրդի դրութիւնը, որի հետ ծանօթ էր և առաջ, իբրև գաւառական առաջնորդ։ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը շտապեց շնորհել նրան արքեպիսկոպոսական աստիճան։ Լինելով Արմաշի վանքի սան, աշակերտ Օրմանեան և Դուրեան սրբազանների, նա, որքան ցոյց են տալիս իր առաջին քայլերը, կոչված է գործունեայ և ազդեցիկ դեր խաղալու թիւրքահայ ժողովրդի վերածնութեան գործի մէջ։

Թիւրքահայոց կեանքի մէջ իբրև ուժեղ գործօններ գործեցին Միացեալ Ընկերութիւնը և Եգիպտոսի Ընդհանուր Բարեգործական Միութիւնը։ Վերջինս հետզհետէ բանում է իր ճիւղերը երկրագնդիս զանազան վայրերում և միակ երկիրը, ուր դեռ նա չը կարողացաւ ճիւղ բանալ՝ Կովկասն է։ Բայց շնորհիւ փոխարքայ կոմս Վօրոնցօվ-Դաշկովի իմաստուն քաղաքականութեան, յոյս կայ մօտ ապագայում այդ պակասն ևս լրացնել։

Հայութեան ուրիշ հատուածների կեանքի մէջ աչքի ընկնող դէպքը Ամերիկայի հայութեան ազգային վարչութեան վերջնական կազմակերպութիւնն է, որի շնորհիւ կարելի եղաւ վերջապէս ընտրել առաջնորդ Արսէն վ. Վեհունուն. և որովհետև ազգային վարչութեան գլուխն անցած է մի գործունեայ և կարող անձն՝ Մուշեղ արքեպիսկոպոս և կուսակցական նեղ ձգտումներն այլևս անզօր են առաջ տանել իրանց քայքայիչ գործունէութիւնը, ուստի պէտք է յուսալ, որ Ամերիկայի հայութիւնը կուռ կերպով կը կազմակերպվի և առաջ կը վարէ իր խաղաղ զարգացման գործը։

Մեր ռուսահայերիս կեանքի մէջ խոշոր դէպքը կազմում է Ղարաբաղի թեմական դպրոցի 75-ամեայ յոբելեանի տօնախմբութիւնը և նրա նիւթական ապահովութեան հիմնաւորութիւնը, շնորհիւ նուիրատւութեան շուշեցի պ. Բաղդասար Արզումանեանի, և Շուշու օրիորդական դպրոցի ապահովութիւնը՝ շնորհիւ Ղուկասեան եղբայրների նուիրատւութեան։ Ոչ նուազ կարևոր դէպք է և Ժամհարեան եղբայրների նուիրատւութեամբ հիմնվող գիւղատնտեսական դպրոցը Գանձակում, մի դպրոց, որից մեծապէս պէտք է օգտվի հայ գիւղացիութիւնը։

Բայց լուսաւոր, պայծառ երևոյթների հետ ունեցանք և մութ, վշտալի երևոյթներ։ Նախ՝ մեր դպրոցների ներքին կազմակերպչական գործը մնաց անկատար. կառավարչական մի ճախորդ կարգադրութիւն եկաւ մի խոչընդոտ յարուցանելու դպրոցական գործի կանոնաւոր զարգացման շաւղի վրա։ Մեր ոչ միայն ծխական, այլ և թեմական դպրոցները, որոնք կարօտ են արմատական բարենորոգութեան, ընթացան իրանց նախկին շաւղով, արտադրելով շատ քիչ արդիւնաւէտ գործունէութիւն։

Տարվայ ընթացքում և մանաւանդ վերջին մենք ունեցանք ցաւալի և անփոխարինելի կորուստներ։ Յաւիտենականութեան գիրկը անցան բժշ. Ալեքսանդր Ղազարեան, դերասան Սաֆրազեան, Ամիրան Մանդինեան բանաստեղծ-թարգմանիչ Գէորգ Բարխուդարեան, Ց. Տէր-Մարկոսեան, Ս. Զաւարեան, Ալ. Քալանթար, Կ. Խատիսեան, Ս. Կուկունեան և մի քանի օր առաջ բժշկ. Աւ. Բաբայեան։ Ամենքն էլ խոշոր դէմքեր, բեղմնաւոր գործունէութեամբ արժանացած հայ ժողովրդի երախտագիտութեան։ Բայց մանաւանդ Ալ. Քալանթարի, Ս. Զաւարեանի և Կ. Խատիսեանի վաղաժամ մահը ցնցեց հայ ժողովուրդը, որովհետև սրանք դեռ գործելու, աշխատելու մեծ ասպարէզ ունէին։

Պարսկահայոց կեանքի մէջ ուշադրութեան արժանի երևոյթներ տեղի չունեցան, եթէ չը հաշւենք Ատրպատականի թեմ. դպրոցի հաստատութիւնը և Զոհրաբեան կտակի վերջնական կարգադրութիւնը։ Թաւրիզում գոյութիւն ունեցող կենտրոնական վարժարանը վերածվեց, համաձայնութեամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի և Զոհրաբեանի կտակակատարների, թեմական դպրոցի, որով Ատրպատականի թեմն ևս ունեցաւ իր թեմական դպրոցը։ Պարսկա-Հնդկաստանի թեմի առաջնորդի ընտրութեան հարցը դարձեալ մնաց անլուծելի, և, շնորհիւ մի քանի կուսակցականների նեղսիրտ և անմաքուր գործունէութեան, մի ընդարձակ թեմ մնացել է մինչև այսօր անղեկավար և լքված։

Հ. Ա.

ԴՊՐՈՑԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ 1913 ԹՒԻՆ

Մեր ազգի գոյութեան բացառիկ պայմանների շնորհիւ, դառն իրականութեան ճնշող հանգամանքների մէջ ազգային դպրոցների դերը առաւել ևս նշանակալից է դառնում և ստանում առաջնակարգ նշանակութիւն ազգայնութեան պահպանման տեսակէտից։

Ահա թէ ինչու ամեն մի երևոյթ, որ այսպէս կամ այնպէս նպաստում, և կամ խոչընդոտ է հանդիսանում մեր ազգային դպրոցական կեանքի առաջխաղացման ընթացքին, անմիջապէս անդրադառնում է ամեն մի բանիմաց հայ անհատի վրա։ Սկսվում է հասարակական որոշ խաւերի մէջ յուզում, անհանգստութիւն, եթէ վտանգ է սպառնում դպրոցին, և կամ հրճուանք, բերկրութիւն, եթէ՝ ընդհակառակը՝ մի որևէ նշոյլ է նկատվում, նպաստաւոր նրան։

Թէ մէկը և թէ միւսը տեղի է ունեցել անցեալ տարի։ Սակայն ցաւելով պէտք է մատնանշենք, որ վտանգը շատ մեծ է, մօտենում է մեզ աննկատելիօրէն և մինչև իսկ այնպիսի ձևով, որ շատերին թւում է, թէ դա էլ մի պլիւս է մեր ազգային կրթական գործի համար։

Անցեալ տարվանից մեր ծխական դպրոցների թիւը փոխանակ ստուարանալու՝ ընդհակառակը՝ պակասել է, փակվել են մի քանի ծխական դպրոցներ և նրանց տեղը բացվել մինիստրական դպրոցներ։ Այս բանում չէ կարելի և չարձանագրել այն տխուր փաստը, որ հայ ուսուցիչն ևս իր անմաքուր դերն է կատարել...

Այժմ մեր դպրոցներին փակման վտանգ չէ սպառնում, սակայն, եթէ հայ ժողովուրդը լաւ չը գիտակցէ ազգային դպրոցի նշանակութիւնն ու դերը, այն ժամանակ մի գեղեցիկ օր մեր ծխական դպրոցները կամաց-կամաց կը փակվեն և կամ կենթարկվեն ամլութեան, և տեղը կը բռնեն մինիստրական դպրոցներ։

Իսկ մխիթարականը, բերկրալին այն որոշումն էր, որ Վեհափառ Կաթողիկոսը տուեց անցեալ տարի տեղի ունեցած համազգային յոբելեանի առիթով։

Յաւերժացնել համազգային տօնը դպրոցական ֆոնդի հիմնադրութեամբ։

Չէ՞ որ մեր դպրոցների գոյութեան և կամ փակման գլխաւոր պատճառը՝ նիւթականն է։ Եւ ահա դպրոցական ֆոնդը ընդ առաջ է գալիս անապահով դպրոցներին օգնելու։

Այս շատ տեղին է, երբ ի նկատի է առնում մարդ վերը յիշված վտանգը, որ սպառնում է մեր մանաւանդ անապահով և կամ իւրաքանչիւր տարի ժողովրդից մուրացած կոպէկներով գոյութիւն ունեցող դպրոցներին։

Ուրախալի է նաև մեր խոշոր կուլտուրական հաստատութեան՝ Կ. Հ. Բարեգործ. Ընկերութեան ձեռնարկութիւնը՝ աջակցել մեր դպրոցների և ուսուցիչների նիւթական ապահովութեան։ Այդ նպատակով Ընկերութիւնը ունի հանգանակած սոլիդ գումար, որի մի մասը դպրոցների, իսկ միւսը՝ ուսուցիչներին կենսաթոշակ տալու համար է։

Այսպիսով ծխական ուսուցչին կենսաթոշակ տալու գործի նախաձեռնութիւնը և իրականացումը պատկանում է Կ. Հ. Բ. Ընկերութեան։

Ինչպէս յայտնի է, մեր դպրոցները վերացվել են Կայսերական հրովարտակով, ժամանակաւորապէս տրված հին օրէնքների հիմունքներով, որ լրացվել է փոխարքայի տրված յատուկ հրահանգով։

Ահա այդ մի կողմից, պետական դպրոցական ընդհանուր օրէնքներն ևս միւս կողմից՝ տալիս են երբեմն առիթ այսպէս կամ այնպէս լուսաբանելու իշխանութեան վերաբերմունքը դէպի մեր դպրոցները։

Անցեալ տարի եղել են դէպքեր, երբ իշխանութիւնը պահանջել է, որ իր գիտութեամբ հաստատվեն ծխական դպրոցների ուսուցիչները և կամ հաղորդվեն տեղեկութիւններ նրանց մասին։

Այս հանգամանքը առիթ տուեց թէ մամուլի մէջ և թէ որոշ շրջաններում քննադատաբար վերաբերվելու թէ դէպի մեր բարձր հոգևոր իշխանութեան և թէ թեմական իշխանութիւնների կողմից արված կարգադրութիւններին։ Քանի որ այս գործը չէ հասել իր վախճանական կէտին և գտնվում է դեռ բանակցական ընթացքում, մենք բարւոք ենք համարում մեր կարծիքը չը յայտնել և լուութեան տալ առ այժմ այս վերին աստիճանի կարևոր հանգամանքը, որ անպայմանօրէն առաջացաւ մեր դպրոցական կեանքի մէջ։

Գալով դպրոցական ներքին կեանքին, պէտք է նկատած, որ շնորհիւ թեմական տեսուչների գործունէութեան՝ դպրոցական ներքին կեանքը չէ խանգարվել որևէ արտաքոյ դէպքով, այլ ընդհակառակը դպրոցական գործունէութիւնը անցել է ընդհանուր առմամբ խաղաղ, առանց ցնցումների և աչք ծակող ոտնձգութիւնների այս կամ այն դպրոցական վարիչ մարմինների կողմից։ Զուգընթաց դրան նկատելի է, որ ամենքն ևս միաժամանակ զգում են դպրոցական թէ վարչական ներքին կանոնադրութեան անհրաժեշտութիւնն և թէ գործադրվող ծրագրի բարեփոխումը և երրորդ՝ դասագրքերի կազմութեան և լեզուի ուղղագրութեան բարեկարգումը։

Այս թէև զուտ դպրոցական, սակայն շատ կարևոր խնդիրների բարեյաջող լուծումից է կախված մեր դպրոցների ուսումնական մասի աջողութիւնը։

Ուրախալի է, որ Վեհափառ Կաթողիկոսի կարգադրութեամբ՝ այս խնդիրների քննութեան համար գումարվելու են Էջմիածնում խորհրդակցական յատուկ ժողովներ մասնակցութեամբ ուսուցիչների և այլ ձեռնհաս անձանց։

Շատ ցանկալի է, որ առաջնութիւն տրվէր դպրոցական ծրագրի և դասագրքերի ուղղագրութեան բարեկարգման խնդիրներին, որոնց տակ մեր դպրոցները ուղղակի տնքում են։

Միջնակարգ դպրոցներից Շուշու թեմական դպրոցի 75-ամեայ յոբելեանի տօնակատարումը, որ տեղի ունեցաւ անցեալ տարի, դարձրեց իր վրա հայ հարուստ բարեգործների ուշադրութիւնը, որի հետևանքն էր դպրոցի նիւթական ապահովացումը։

Երևանի թեմական դպրոցն ևս պատրաստվում է տօնել իր գոյութեան 75-ամեակը և հայ հասարակութիւնը պարտաւոր է նոյնպէս տալ նիւթական ապահովացում նրան։

Չը պէտք է մոռանալ, որ միմիայն նիւթական բարւոքումը կարող է մեր դպրոցների կեանքը երկարել. հակառակ դէպքում՝ մեր դպրոցները չեն կարող ապագայ ունենալ և փակման վտանգին կարող են ենթակայ լինել։

Ա. Նազարէթեան

ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ԿԵԱՆՔ

Ի՞նչ նոր, ինչ աչքի ընկնող գործ բերեց 1913 թիւը հայ գրականութեանը։ Գեղարուեստական ո՞րպիսի ստեղծագործութիւն տուեց անցնող տարին մեզ, ստեղծագործութիւն, որի մէջ մենք անդրադարձած տեսնէինք մեր ժամանակակից կեանքի բարդ ևւևէջները, հասարակական տարբեր խաւերի իրար բախվող մտքերն ու զգացմունքները, տենչերն ու տրամադրութիւնները։

Աւաղ. ոչ միայն անցնող տարին է ամուլ եղել այդ տեսակէտից, մանաւանդ վիպական գրականութեան տեսակէտից։ Բաւական է մի յետադարձ հայեացք գցենք վերջին մի քանի տարիների վրա և մենք կը տեսնենք, թէ որպիսի՜ ծայրայեղ աղքատութիւն, որպիսի՜ անօրինակ ամլութիւն է տիրում հայ գրական-գեղարուեստական ասպարէզում։

Մի՞թէ յիրաւի մեր շրջապատը այնքան աղքատ, այնքան ամայի է, որ ոչ մի նիւթ չէ տալիս հայ բանաստեղծին, հայ վիպասանին։ Մի՞թէ XX դարի հայ կեանքը աւելի աղքատ է, քան նախորդինը՝ XIX դարինը։

Նախորդ շրջանները տուել են իրանց ժամանակին և ոգուն համապատասխան բանաստեղծներ, վիպասաններ ու դրամատուրգներ, որոնք տաղանդաւոր կերպով անդրադարձրել են հասարակական միջավայրն ու երևոյթները իրանց բազմերանգ գոյներով։ Նրանց գրուածքներով, նրանց կենդանի հերոսներով մենք այն կեանքն ենք ճանաչում, նրանց հոգեկան աշխարհն ենք թափանցում, նրանց հետ կենդանի լեզուով ենք խօսում։ Մենք նրանց խօսքերից իմանում ենք, թէ այս կամ այն հասարակական միջավայրում, տնտեսական այս կամ այն պայմաններում որպիսի մտորումներ են մաշել նրանց ուղեղները, որպիսի հոգեկան պայքարներ են ունեցել նրանք։ Կեանքի այդ «հայելու» մէջ տեսնում ենք, թէ ինչպիսի պերիպետիաներ է ունեցել հասարակական հակադիր խմբակցութիւնների փոխադարձ պայքարը կամ այդ խմբակցութիւնների ներքին էվօլիւցիան։

Եթէ այդ խմբակցութիւնների մէջ եղել է հայ գիւղացիութիւնը, նոր զարթնող քաղաքի վաճառականութիւնը և իր տիրապետութեան շրջանը թևակոխող բուրժուազիան, ապա հայ նահապետական իդիլլիկ իրականութեան ոգևորված երգիչն է եղել Խ. Աբովեանը, Սունդուկեանը անդրադարձրել է վաճառական դասակարգը, իսկ Շիրվանզադէն՝ հայ բուրժուազիան իր դրական ու բացասական կողմերով։ «Վէրք Հայաստանի» մէջ մենք կը գտնենք քաղաքի գոյութիւնից ու ազդեցութիւնից միանգամայն հեռու հայ գիւղացիութեան գրեթէ ճշգրիտ պատկերը։ Սունդուկեանի Զիմզիմօվների, Փարսեղների, Զամբախօվների միջոցով մենք կը տեսնենք վաճառական դասի ամբողջ պատկերը, իր հոգեբանութեամբ, իր մտորումներով, ձգտումներով, բարոյական սկզբունքներով։ Նոյն հեղինակի գլուխ-գործոց «Պէպօյի» միջոցով մենք կիմանանք, թէ ո՞րն էր վերայիշեալ հերոսների առաջխաղացման գլխաւոր իմպուլսը, ո՞րն էր նրանց շահագործման օբիեկտը։

Շիրվանզադէի բազմահատոր գրուածքներով, նրա կեանքի տիպիկ Ելիզբարեաններ, Բագրատների, «Քաոսում» վխտացող հերոսների միջոցով մենք ակնյայտնի տեսնում ենք, թէ ժամանակակից բուրժուազիան ոլպիսի միջոցների ոյժով է բարձրացել սոցիալական սանդուղքի վերին մասը։ Նոյն գրողի վէպերի և դրամաների միջոցով մենք ծանօթանում ենք ստրուկ, ճնշված հայ կնոջ կենդանի պատկերի հետ, ամուսնական բռնի պայմաններում նրա կրած անլուր տառապանքների և իր հոգու խորքում գուրգուրած ազատագրման վառ տենչանքների հետ։

Նշանակում է՝ մեր հասարակական կեանքի զարգացման այդ երեք շրջաններն էլ ունեցել են իրանց տաղանդաւոր վիպագիրները, դրամատուրգները, այլ և բազմաթիւ ուրիշ բանաստեղծներ, գրողներ, ուրիշ խօսքով՝ ժամանակի արտայայտիչները, անդրադարձնողները։

Մեր ժամանակակից կեանքը, ինչպէս ասացինք, թևակոխել է մի նոր շրջան։

Ո՞ւր է սակայն մեր շրջանի վիպագիրը, ո՞ւր է մեր ժամանակի արտայայտիչը, անդրադարձնողը։

Կարծում էք՝ մեր կեանքը աւելի աղքա՞տ է, աւելի անպաճո՞յճ։ Օ, ո՛չ։ Մեր հասարակական պայմանները, ընդհակառակը, աւելի բարդ են, մեր կեանքը աւելի ծանր է. այդ կեանքը դժուար պահանջներ ունի առաջադրած մեր հանդէպ։ Պատմական ժամանակակից էպօխան աւելի կնճռոտ հիւսուածք ունի իր էութեան մէջ, քան նախորդ շրջանը։ Տիրող հասարակակարգի բարդացմամբ մեր կեանքը աւելի տենդային, աւելի ներվային բնաւորութիւն է ստացել։ Բստ այսմ աւելի հարուստ, աւելի բազմերանգ և խորն է ժամանակակից կեանքի բովանդակութիւնը, քան նախորդ շրջանինը. գոյներով, հնչիւններով ու գծերով աւելի առատ է ներկայ իրականութիւնը, քան անցեալ բոլոր շրջաններինը։

Սակայն ո՞ւր է մեր «կեանքի հայելին», ո՞ւր է մեր ժամանակի վիպասանը, բանաստեղծը, որ ընդունակ լինէր իր ստեղծագործութիւնների մէջ կենդանի գծերով անդրադարձնելու ներկայ իրականութիւնը, ընդունակ լինէր արտացոլելու սոցիալական նոր միջավայրում ծնվող տենչերն ու յոյզերը, մտավախութիւնն ու յուսախաբութիւնը, մտորումներն ու տրամադրութիւնները, ձգտումներն ու գործերը։

Վերջին մի քանի տարվայ ընթացքում գեղարուեստական-վիպական կամ բեմական ոչ մի՝ աչքի ընկնող գործ լոյս չէ տե[illegible] գործ, որ նորութիւն պարունակե[illegible] իր մէջ, բացի «Հին Աստուածների» [illegible]թեմը իր այս գրուածքով [illegible]նանց, ապա դրա պատճառները [illegible]ալի նրա ձևի մէջ պէտք է որոնել, [illegible]ան բովանդակութեան։ Իր բովանդակութեամբ նա անցեալին է պատկանում։ Շանթը և նման գրողները մեր ժամանակի սիմպտօմներն են լոկ և ոչ նրա օբիեկտիվ անդրադարձնողները։

Ո՞ւր է այն վիպասանը, գրողը և իր գործը, որի մէջ մենք տեսնէինք մեր տարտամ, թուլամորթ, եսամոլ ինտելիգենցիայի կենդանի պատկերը, տեսնէինք նրա ներքին աշխարհը, ճանաչէինք նրա հոգեբանութիւնը, գտնէինք նրա անանկութեան պատճառները, գտնէինք հասարակական այն կապը, որով նա շղկապված է սոցիալական տիրապետող տարրի հետ։

Ո՞ւր է այն բանաստեղծը, գրողը, վիպասանը, որը մեր յեղաշրջված իրականութեան մէջ գտնէր այն նոր խաւերը, որոնք իրանց մտքերով ու տենչերով, ակնկալութիւններով ու ձգտումներով կապված են ապագայի հետ, ապագայի մէջ են որոնում իրանց փրկութիւնը՝ դժգոհ ժամանակակից իրականութիւնից, որ լի է հակասութիւններով ու անտիպօդներով։

Ո՞ւր է գեղարուեստական այն գործը, կեանքի այն «հայելին», որի մէջ մենք տեսնէինք ժամանակակից կնոջը՝ սոցիալական տարբեր միջավայրերում, իր ներքին աշխարհի բարդ կառուցուածքով, իր սպասելիքներով, իր մտորումներով, իր վերաբերմունքով դէպի շրջապատը, դէպի այս կամ այն հասարակական երևոյթը, դէպի տղամարդը, ամուսնական ինստիտուտը, նրա մէջ կատարվող խուլ պայքարը և այլն և այլն։

Վերջապէս ո՞ւր է պրօլետար միջավայրից դուրս եկած, յանուն այդ միջավայրի պայքարող բանաստեղծը կամ գրողը, որ իր տաղանդի լայնթերով վայր իջնի սոցիալական կեանքի յատակը, անդրադարձնի այդ խաւար, մռայլ իրականութիւնը իր սոսկալի, փշաքաղեցնող, սարսեցնող մերկութեամբ. ցոյց տայ այն հակասութիւնը, որ բղխում է մեր ժամանակի հասարակական կազմակերպութիւնից. ցոյց տայ տառապանքի մարմնացման այն խորխորատը, որտեղ մարդիկ կորցնում են իրանց մարդկային կերպարանքը, ապրում են մի կարճ կեանք, այն էլ լի ցաւերով տաղտուկ քաղցով։ Այդ ամենի հետ գտնի և ցոյց տայ կենդանի գծերով, վառ գոյներով ու պարզ հնչիւններով հասարակական աշխատանքի այն առանձնայատկութիւնները, որոնց շնորհիւ աշխատաւոր խաւերը պէտք է դիմեն կոլլեկտիվիզմ...

Բարդ է մեր ժամանակակից սոցիալական կեանքի մեխանիզմը. դա մի բազմաժխոր իրականութիւն է, որտեղ անսպառ և բազմազան նիւթ կայ տարբեր տաղանդներով օժտված բանաստեղծների ու օբիեկտիվ վիպասանների համար։

Սակայն ո՞ւր են նրանք...

1913 թիւը ոչինչ չը տուեց մեզ։

Եւ այսօր տակաւին մեր շուրջը ամայի անապատ է, խաւարը թանձր է, գիշերը երկար։

Բայց մենք յուսահատվողներից և յոռետեսներից չենք։

Մենք յամառօրէն կը սպասենք արշալոյսի բացվելուն...

Սուրխաթեան

ԹԱՏՐՈՆԱԿԱՆ ԳՈՐԾԸ 1913 Թ.

Դուցէ աշխարհիս երեսին չը գտնվի մի թատրոն, որ իր գոյութիւնը քարշ տայ այնպիսի դժբաղդ պայմաններում, ինչպէս մեր մայրենի թատրոնը։

Չունենք սեփական թատրոնական շէնք, ուրիշ թատրոնում շաբաթական մի օր են տալիս, այն էլ ամենաանյարմարագոյնը՝ երկուշաբթին. չեն տալիս բեմը մինչև իսկ փորձերի համար, բացի երկուշաբթի օրից. հասարակութեան կողմից ոչ մի խրախուսանք. իւրաքանչիւր ներկայացման տուած միջին հասոյթը սովորաբար 350 ռ. է հասնում, որից 200 ռ. վճարվում է իբրև վարձ թատրոնին...

Միւս կողմից՝ աւելացրէք դերասանների պահանջները վարձատրութեան, դերաբաժանման վերաբերեալ, և աննպաստաւորութիւնը վարչութեան համար հրաւիրելու բոլոր դերասաններին և վարձատրելու նրանց։

Ահա թէ ինչ է ներկայացնում մեր թատրոնական աշխարհը գլխաւոր կենտրոնում, Թիֆլիսում, որ տոն է տալիս գաւառի թատրոնական գործունէութեան։

Հասկանալի է, որ այսպիսի պայմաններում մայրենի բեմը ինքնաբերաբար գոյութիւն չէր ունենայ, եթէ չը լինէր կողմնակի աջակցութիւնը։

Եւ եթէ վերջին տարիները Դրամատիքական Ընկերութեան նախաձեռնութեամբ շարունակաբար առաջ է տարվել թատրոնական գործը, այդ՝ շնորհիւ այն բարերար անհատների նիւթական աջակցութեան, որոնք իւրաքանչիւր տարի տալիս են խոշոր նպաստ մեր թատրոնի պահպանման համար։ Այդ բարերարներից առաջինն են հանգուցեալ Ա. Մանթաշեանի ժառանգները, երկրորդ՝ Տ. Աֆրիկեանը և երրորդ՝ Ա. Մ[illegible]իլեանը։ Եթէ այս բարերար անձանց նպաստները չը լինէին, հայ թատրոնը չէր կարող իր գոյութիւնը պահպանած լինել։

Այսպէս էլ անցել է մայրենի թատրոնի գոյութիւնը անցած տարի, որ պէտք է համարել նիւթականի տեսակէտից ամենաաջողված սեզոնը՝ շնորհիւ «Հին Աստուածներ» պիէսի։

Այն ոգևորութիւնը, որ առաջացրեց ան-

ցած սեզոնը մեր Թատերասէր աշխարհում, անդրադարձաւ Դրամատիկական Ընկերութեան վրա, որ վերամշակեց իր կանոնադրութիւնը, ընդլայնելով իր գործունէութեան սահմանները Թիֆլիսից դուրս՝ կովկասեան այլ քաղաքներում ևս։ Այդ ոգեւորութեան հետևանք պէտք է համարել և այն ուրախալի փաստը, որ յայտարարեց Ընկերութեան ընդհանուր ժողովի մէջ նախագահող պ. Հ. Առաքելեանը, այն է՝ որ մի ոմն, որ դեռ ուզում է անյայտ մնալ, նուիրում է Ընկերութեանը 5000 րուբլի։

Անցած Թատերական սեզոնը բացառիկ տեղ է բռնում նաև այն պատճառով, որ սեզոնի ընթացքում րեպերտուարի կէսից աւելին կազմված էր ինքնուրոյն պիէսներից։ Ի հարկէ դրանք հաւասար արժանիքներ չունէին. սակայն այդ երկերը կրիտիկայից ստոր չէին և ընդհանուր առմամբ արժանացան նպաստաւոր քննադատութեան։

Գալով ներկայ սեզոնի սկզբին՝ հոկտեմբեր ամսից մինչև յունվարը՝ մենք նախադասում ենք այդ մասին յետադայում արտայայտվել, երբ Թատրաշրջանը վերջացած կը լինի և Ընկերութիւնը իր հաշւետւութիւնը կը տայ ընդհանուր ժողովի առաջ։

Այս ներկայ Թատրաշրջանն է նոր կանոնադրութեամբ վերակազմեալ Ընկերութեան առաջին Թատրաշրջանը, որ այնքան հետաքրքրութիւն առաջացրեց Թէ հասարակութեան և Թէ մանաւանդ լրագրութեան մէջ իր րեպերտուարով և դերասանական կազմով։ Սակայն ցաւելով պէտք է մատնանշել, որ հասարակութիւնը իր լայն խաւերով այնքան էլ սրտի մօտ չէ զգում մայրենի Թատրոնի շահերը և չէ խրախուսում նրա առաջադիմութեան. անտարբերութիւնը դարձել է քրոնիկական երևոյթ, գոնէ մինչև օրս։

Հայկական, սեկցեան որ շուրջ 4 տարի ունեցաւ փառաւոր գործունէութիւն Ժողովրդական Տանը, անցեալ տարի վերակազմվեց իշխանութեան կողմից հաստատված նոր կանոնադրութեամբ Ժողովրդական Տանը գործող Հայկական Դրամատիկ Խմբակցութեան։

Այս վերին աստիճանի համակրելի հաստատութիւնը իր համեստ միջոցներով ու երիտասարդ ույժերով, Դրամատիկական Ընկերութեան նիւթական և բարոյական աջակցութեամբ, շատ կարճ ժամանակամիջոցում ստեղծեց ժողովրդի աշխատաւոր դասակարգի մէջ մի լայն շրջան մայրենի բեմի այցելուների, որոնց համար Ժողովրդական Տան հայկական ներկայացումներին յաճախելը դարձել է անհրաժեշտ պահանջ։ Ապացոյց՝ անցած տարվայ և այժմս էլ տրվող ներկայացումները, երբ դահլիճը ծայրէ ի ծայր լիքն է լինում։

Հասարակութեան կողմից էլ գովասանքով է յիշվել միշտ խմբակցութեան գործունէութիւնը։

Խմբակցութեան անցած տարվայ անդրանիկ ընդհանուր ժողովում նախագահող Հ. Առաքելեանը յայտարարեց, որ մի ոմն, որ դեռ ուզում է անյայտ մնալ, նուիրում է Խմբակցութեան 3000 րուբլի։

Այս առաջին խոշոր նուիրաբերութիւնն է, որ արվում է այդ համակրելի հաստատութեան։

Սա մի ապացոյց է նրա կուլտուրական գործունէութեան գնահատման։

Անցեալ տարի մի փոքր ևս եղաւ գաւառական շրջիկ խմբի գործունէութեան, ղեկավարութեամբ դերասան Աբէլեանի, սկսած Գանձակից մինչև Պարսկաստանի հեռաւոր հայաբնակ վայրերը։

Իրազեկ

ՌՈՒՍ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՎԵՐՋԻՆ ՇՐՋԱՆԸ

(Եօթնամեակը)

Շատ ժամանակ չէ անցել այն նշանակալից օրերից, երբ ռուս հասարակական կեանքը մի ծանր մղձաւանջային շրջան էր անց կացնում. այդ այն ժամանակն էր, երբ հասարակական պայքարող ույժերը ջլատվել էին, յոգնել, արնաքամ եղել, մտքերը ցրվել, երբ ամենուրեք լքումն ու յուսահատութիւնն էր Թագաւորում։

Մղձաւանջային այդ մռայլ շրջանը նոր էր միայն յաջորդել ազատութեան երանելի օրերին, այն օրերին, երբ առաջընթաց, պայքարող տարրերի սիրտը լցված էր մի անօրինակ յոյսով և հաւատով դէպի մարդկային ապագայ կեանքի փայլուն վերածնութիւնը։

Ազատութեան այդ շլացուցիչ, ոգևորիչ օրերը սակայն շատ շուտ անցան. Նրանք մռայլվեցին ծանր, տանջալից դէպքերով, սևացան «կարմիր» ու «սպիտակ» ահաբեկումներով, համատարած ջարդերով ու բռնութիւններով։ Պանծալի օրերը կարճ վայրկեաններ եղան. արեան կատաղի հեղեղները հոսեցին ամեն կողմից, ու յուսալից օրերի հերոսներից շատերը գլորվեցին ընկան այդ հեղեղների մէջ ու խեղդվեցին...

Ընկնողների պարտութիւնը սակայն հակադիր ույժերի կռւի վախճանը չէր. դա սկիզբն էր մի աւելի հոյակապ պայքարի, որը տարիների ընթացքում պիտի խուլ կերպով մղվի։

Ցամենայն դէպս բարձր տրամադրութեանն ու ծայրայեղ ոգևորութեանը յաջորդեցին հիասթափութիւնն ու ապատիան, ընկճվեց, լքվեց հասարակութիւնը, կորցրեց իր հաւատը, կորցրեց իր գլուխը։

Եւ ահա գրականութիւնը տենդային յաջորդականութեամբ անդրադարձրեց այդ ամբողջ իրականութիւնը իր բազմախուռ բնաւորութեամբ։ Նրա մէջ հաւասարապէս անդրադարձումն գտան Թէ ոգևորութեան և Թէ յուսախաբութեան օրերը։

Բազմաթիւ էին այդ գրուածքները, այնքան բազմաթիւ, որ նրանց բոլորի վրա կանգ առնելը անհնարին բան է, գրուածքներ, որոնց մէջ պայծառ ու մութ, կարմիր ու սև գոյներով արտացոլած տիրող կացութեան բազմազան ժխորը։

Գեղարուեստական գրականութիւնը չէր կարող չանդրադարձնել այդ ամենը, չէր կարող չը յուզվել, չը վրդովվել, երբ նրա շուրջը տարերային յուզմունքն ու վրդովմունքն էին Թագաւորում, երբ հրապարակները դիակներով էին ծածկվում և փողոցներով արեան հեղեղներ հոսում։

Այն ժամանակ էր, որ հրապարակ եկան ռուս բոլոր գրեթէ երիտասարդ վիպասաններն ու բանաստեղծները, զանազան ուղղութիւնների, զանազան հոսանքների, սիմվօլիստներ ու րէալիստներ, և իրանց գրուածքների մէջ տուեցին այն ամենը, ինչ կատարվում էր նրանց շրջապատում։ Այն ժամանակ էր, որ Արցիբաշեվը գրեց իր «Արեան բիծը», որի բովանդակութիւնն էին կազմում բարրիկադներն ու յեղափոխական կռիւները, արիւնն ու սրածութիւնը, բարրիկադների ոչնչացումը, դիակների կուտակումը և արեան բծերի այնպիսի առատութիւնը սպիտակ ձիւնի վրա։ Այն ժամանակ էր, որ մի այլ ռուս գրող՝ Կիպէնը՝ տուեց Օդեսայի հրէական ջարդի սոսկալի պատկերը «Հոկտեմբերին» խորագրով պատմուածքի մէջ։ Սերաֆիմովիչը՝ իր «Ընտանիքում» նկարագրեց այն դէպքերը, որ տեղի էին ունենում մի քրիստոնեայ ընտանիքում հրէական ջարդերի սոսկալի կոշմարի ազդեցութեան տակ։ Նոյն տրամադրութեամբ, միևնոյն ոգով իրար ետևից հանդէս էր բերում իր գրուածքները Լէօնիդ Անդրէեվը, որոնց մէջ հիասթափութիւնն ու լքումը, կոշմարն ու պեսսիմիզմը հեղինակի գլխաւոր մոտիվներ էին կազմում։

Նա գրեց իր «Եօթը կախվածների» սոսկալի պատմութիւնը, որի վրա մահվան սարսափի և դաժան եղեռնի կնիքն էր դրոշմված. մահապարտների համար կեանքի և մահվան գաղափարը տարօրինակ կերպով մի հիւսուածք էին ներկայացնում, կարծես այդ երկու բնական օրէնքների միջև եղած սահմանագիծը իսպառ վերացել էր նրանց աչքում. բանտի մէջ գտնուելով՝ նրանք, անհուսելի երկիւղով համակված, իւրաքանչիւր վայրկեան սպասում էին դահճի տապարի երևալուն. այդ ծանր, սպանիչ վայրկեաններին նրանք արդէն զգում էին մահվան տիրապետութիւնը...

Նրանից յետոյ իր «Մարդու կեանքը» գրուածքում նոյն Անդրէևը շեշտում էր մարդկային կեանքի ծայրայեղ դժբաղդութեան վրա, որ մարդու կեանքը գծուծ, ողորմելի մի երևոյթ է կազմում, որ ծնընդեան օրից սկսած նա դատապարտված է մի ճղճիմ գոյութեան, որտեղ ամեն ինչ դատարկ է, ունայն է, աննպատակ է, ձանձրալի է։ Կայ մի ինչ-որ անըմբռնելի, անհասկանալի վերին ույժ, որին ենթարկվում է մարդկային Թշուառ էութիւնը, որի առաջ միշտ կոյր ու տխմար կանգնած է ապուշ մարդը...

Մինչև ե՞րբ պիտի մարդը քարշ տայ իր գոյութիւնը սողալով միայն։ Այս անելանելի, հեղձուցիչ իրականութիւնից կա՞յ փրկութիւն Թէ ոչ։

Ոչ,—պատասխանում է Իւշկևիչը նոյն շրջանին պատկանող իր «Miserere» գրուածքում.—փրկութիւն չը կայ քեզ համար. դու դատապարտված ես Թշուառութեան. քո տենչերն ու յոյզերը ապագայ կեանքի երջանկութեան նկատմամբ սոսկ մի մտապատրանք են և ուրիշ ոչինչ։

Գրական այս գործերին զուգընթաց՝ իրականութեան մէջ շարունակում էին իրանց գործունէութիւնը կախաղանը, սուրը, բանտը և ինքնասպանութիւնը՝ Թոյնի, ատրճանակի, պարանի միջոցով...

Շատերի աչքում կեանքը կորցրել էր իր նշանակութիւնը. Նա այլ ևս չունէր ոչ մի հրապոյր, ոչ մի հմայք։ Չը կար հաւատ, չը կար ձգտումն։ Այդ բոլորի հետ միասին կար և մի այլ գիտակցութիւն. դա ուժեղի իրաւունքն էր։

Նման բոլոր երևոյթներն ու փիլիսոփայութիւնները կատարեալ դեմօրալիզացիա էին մտցրել հասարակական բարքերի ու յարաբերութիւնների մէջ։ Բոլոր հասկացողութիւններն ու մտքերը տակն ու վրա էին եղել. շփոթն ու իրարանցումը կատարեալ էր։ Այդ շփոթ իրականութեան մէջ ծնունդ առան և ուժգին արտայայտութիւն ստացան սիրային և սեռային պրոբլէմները։ Ամեն ինչ կենտրոնացաւ սեռական հարցի շուրջը. հրապարակ եկան սեռի փիլիսոփաներ։ Սկսեցին երևալ ազատ սիրոյ լիգաներ, ինչպէս և ինքնասպանութեան լիգաներ. կազմվեցին այսպէս կոչված «օգարօշնիկներ» խմբեր, սեռական ազատ ու խառն յարաբերութիւնների ջատագովներ, որոնք բռնված էին սեռական տարերային էկստազով։ Դա մի մութ ու մռայլ էպօխա էր, որ յիշեցնում էր միջնադարեան կախարդուհիների շաբաշը, սեռական սանձարձակ, խեղագար յարաբերութիւնները։

Այդ ժամանակ էր, որ հանրածանօթ Արցիբաշեվը գրեց իր յայտնի «Սանինը», այդ ժամանակ էր, որ գրեց Սոլոգուբը իր «Новые чары» գիրքը, իսկ Անատոլիյ Կամենսկին Սոլոգուբի հետ միասին ձգնում էր ստեղծել կնոջ մերկ մարմնի կուլտը, սեռական էկստազի հետ խառնված։ Նրա հերոսուհիներից մէկը՝ Լէդան, «չը կարողանալով տանել» ժամանակակից ընտանեկան կեանքի բարոյական «պայմանական» սկզբունքները, վճռում է «ազատ» լինել, ազատ այն աստիճան, որ իր սովորական հիւրերի առաջ անգամ մերկանդամ է դուրս գալիս, իր կանացի գեղեցիկ մարմնի հրապոյրների Թագցնելը անբարոյականութիւն համարելով...

Եւ այդ գրողների համար կարծես մարդ գաղափարը միանգամայն օտար էր. նրանց գրուածքներում տղամարդիկ միմիայն արու էին, կանայք՝ միմիայն էգ։

Գաղափարների, իդէալների կատարեալ բացակայութիւն էր։ Ապագան մռայլ էր, անհասկանալի, անըմբռնելի, իսկ ներկան՝ շփոթ ու խելագար։

Լքման, յուսահատութեան, սանձարձակութեան մէջ ինտելիգենցիան կորցրել էր իր գլուխը. չը կար հաւատ, չը կար ձգտումն։ Իր գլխի հետ նա կորցրել էր նաև իր Աստուծուն։ Եւ ահա գրականութեան մէջ առաջ է գալիս նոր աստուածութիւն որոնողների մի ահագին հոսանք։ Միան, շփոթ հասկացողութիւնների վրա ծանրանում է միստիցիզմն ու քրիստոնէական յայտնութեան գաղափարը։ Երկիրը Թողած, մարդիկ իրանց հայեացքը ուղղում են դէպի երկինք և այնտեղ որոնելով նոր աստուածութիւններ՝ կորցնում են նաև իրանց ոտների տակի հողը, դառնալով էֆէմեր, ամուլ, անպտուղ։

Այլանդակ իրականութիւնը այլանդակ էլ անդրադարձումն է ստանում գրականութեան մէջ։ Գրական պատմութիւնը լի է այդպիսի օրինակներով ու փաստերով։ Եւ քանի ռուսական կեանքը ազատվում է, մաքրվում հետզհետէ իր պլարոտ մի քանի ախտերից, քանի ապագայ կեանքի հետ կապված հասարակական դասակարգը կեանքի մռայլ յատակից դէպի նրա մակերևոյթն է բարձրանում, այնքան գրականութիւնն էլ ազատվում, Թեթևանում է նրա վրա ծանրացած կոշմարից։ Բայց այդ կեանքը տակաւին չէ մաքրված, չէ բուժված. իր կենսունակ կողմերի հետ նա ունի բազմաթիւ ցաւոտ երևոյթներ։ Եւ եթէ այդ կենսունակ կողմերից պիտի բղխի ժամանակակից գրականութեան րէալիստական հոսանքը, հիւանդոտ կողմերից ծնունդ պիտի առնէին ու զարգանային ներկայ ֆուտուրիզմն ու կուբիզմը։

Այդպիսով գրական այն երևոյթներն ու արտայայտութիւնները, որոնք կազմում են ռուս գրականութեան պատմութեան էջերը վերջին 6—8 տարիների ընթացքում և որոնց մասին մենք շատ համառօտակի ակնարկեցինք, հետզհետէ դուրս են վանվում ասպարէզից և տեղը բռնում վաղեմի րէալիզմը։ Մօտ անցեալի մղձաւանջը հետզհետէ վերանում է, մտքերի ու զգացմունքների խառնաշփոթութիւնն ու քաոսը փարատվում, և մարդիկ կրկին սկսում են պարզ հայեացքով դիտել իրանց շուրջը, ուսումնասիրել մարդու հոգեբանութիւնը միջավայրից ու իրականութիւնից՝ ոչ անկախ։

Եթէ ռուս գրականութիւնը, ինչպէս ցոյց են տալիս սիմպտոմները, այժմ Թևակոխում է առողջ րէալիզմի շրջանը, ապա նրա ապագան շատ բեղմնաւոր կը լինի։ Առողջ րէալիզմը գրականութեան մէջ՝ դա լոկ տրամադրութիւնների գրականութիւն չէ. րէալիզմը, գեղարուեստական րէալիզմը սովորում է Թափանցել կեանքի խորքը և վերարտադրել կեանքը այնպէս, ինչպէս նա կայ իր խորութեան մէջ և ոչ բաւականանալ նրա մակերևոյթով, այն է՝ Թեթև տրամադրութիւններով։

Ս.—ճան

ԶԵՄՍՏՎՈՅԻ 50-ԱՄԵԱԿԸ

Այսօր լրանում է «մեծ րէֆօրմների էպօխայի» երկրորդ մեծ ակտի՝ զեմստվօյի գոյութեան 50-ամեակը. 1864 Թ. յունվարի 1-ին Եւրոպական Ռուսաստանի 34 ներքին նահանգները ստացան տեղային լայն ինքնավարութիւն իրանց տնտեսական կեանքին վերաբերող հարցերը տնօրինելու համար։ Տեղական կառավարութեան համար առանձին, միայն հասարակական ույժերից կազմված օրգանների կարիքը աւելի ևս զգալի եղաւ ճորտութեան վերացումից յետոյ. այդ պատճառով նոր հաստատութիւնը ընդառաջ էր գնում այդ պահանջին և նպատակ էր դրել ի դէմս զեմստվօյի «տեղային ինքնավարութեան սկզբունքի կարելւոյն չափ լայն և հետևողական զարգացումը»։

Զեմստվօյի հասոյթների և ինչքի կառավարելը, ժողովրդին նիւթական օգնութիւն մատակարարելը համաճարակի կամ սովի ժամանակ, ճանապարհների հաղորդակցութեան և տեղային պօստի զարգացումը, փոխադարձ ապահովագրութիւն, ժողովրդական առողջութիւնը և լուսաւորութիւն, երկրագործութեան, արդիւնաբերութեան և առևտրի զարգացում—ահա մի շարք առարկաներ, որոնց աստիճանական իրագործման պէտք է ձգտէր զեմստվօն իր գործունէութեան ասպարէզում. այս շրջանում նրան տրված էր բացարձակ անկախութիւն։ Արդիւնաւէտ գործունէութեան աւելի ևս պիտի նպաստէր այն հանգամանքը, որ դասակարգային սկզբունքը դեռ գոյութիւն չունէր այդ հաստատութեան մէջ, ընտրութիւնները կատարվում էին բոլոր դասակարգերի կողմից խառն, ադմինիստրացիան հետևում էր միայն օրինականութեան պահպանման, այլ ոչ նպատակայարմարութեան։

Րեֆօրմը հասարակութեան մեծամասնութեան կողմից ընդունվեց ցնծութեամբ, որովհետև երկար դադարումից յետոյ նորից հասարակական ույժը կոչված էր գործունէութեան և կարող էր գտնել իր զարգացման համար նոր ասպարէզում պարարտ

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐ ՆՈՐ-ՏԱՐԻ

(Ապրենք, գործենք և հաւատանք)

I

Շնորհաւոր Նոր-Տարի, նոր կեանք, նոր եռանդ և նոր հաւատ։

Շնորհաւոր Նոր-Տարի...

Թող նա բերէ մեզ նոր կեանք, որովհետև հինը կեանք էլ չէր, այլ մի մեռելութիւն, որի մէջ մենք Թմրել էինք և քարացել մեր բոլոր զգացմունքներովը. Թող նա մեզ ներշնչէ եռանդ փոխանակ այն անգործութեան, որից տաղտկացել ենք, յոգնել և կորել. վերջապէս Թող նա տայ մեզ հաւատ, որի տեղը բռնել են այժմ Թերահաւատութիւն, կասկածոտութիւն և տարակուսանք, հաւատ դէպի մեր ազգը, մեր ույժերը, մեր ուղին, հաւատ, որ շարժում է սարեր, գլորում է ամեն մի խոչընդոտ և տանում է դէպի երջանութեան դռները։

Շնորհաւոր Նոր-Տարի և... նոր խելք հնի տեղ, որ ընկճված է, մաշված, սպառված...

Հին խելքը...

Մենք այնքան վախենում էինք՝ չիցէ մեզ յիմար ճանաչեն օտարները, մենք այնչափ յաւակնութիւն ունենք կուլտուրական ազգ յիշվել, մենք այնքան արագ վազում ենք բոլոր նորութիւնների պոչերի ետևից և ողջ կեանքներս ճիգ ենք Թափում, աշխատում ձեռք բերել մի վկայական... իմաստութեան վկայական, որպէսզի աշխարհը իմանայ, որ մենք մեծ խելքի տէր ենք, և... մեռնում ենք այնքան... յիմար... իբրև հասարակ յիմարներ...

Այդ վկայականի խաթրու մենք անում ենք այնչափ յիմարութիւններ։

Յիմարութիւններ, որոնցից գլխաւորը և վտանգաւորը մեր Թերահաւատութիւնն է։ Մենք ոչինչ չենք խոստովանում և ոչ մի բանի չենք հաւատում։ Ազգը ագէտ է և տգէտ պիտի մնայ... ապագայ չունենք... մեր գործունէութիւնը ապարդիւն է... եռանդը աւելորդ բան է, ողջ մին է, ոչ մի բան դուրս չի գայ... մենք կորած ենք... չարժէ կռւել... մենք բոլոր աշխարհի քաղաքացիներ ենք... Ահա ինչեր ենք մենք ասում, մտածում և քարոզում։

Կասկածել, տարակուսել, երերալ, գուշակել ամենավատթար բաներ, որպէսզի... որպէսզի ոչ մի բան չանել և չը գործել...

Չը գործել երէկ, այսօր և վաղը, երբէք չը գործել, միշտ նիրհել, միշտ քնել, միշտ երազել, փախչել և խուսափել գործից իբրև սատանայից, որովհետև... միևնոյն է... բան դուրս չի գայ... աւելորդ աշխատանք է... ահա մեր ողորմելի դաւանանքը անցեալ տարվայ, անցեալ տարիների, տասնեակ, քսան, երեսուն տարիների շռայլ վատնած, կորցրած ժամանակի, երբ կարելի էր այնքան բան անել... Ի՜նչ մեծ կորուստ, ի՜նչ մեծ կորուստ մեր ազգի համար...

II

Շնորհաւոր Նոր-Տարի, նոր կեանք, նոր եռանդ և նոր հաւատ... մանաւանդ հաւատ փոխանակ Թերահաւատութեան, որ հասել է ոսկրներիս՝ խոնաւութեան և ցրտի նման։

Այդ Թերահաւատութեան արգասիքն են մեր անգործութիւնը, անշարժութիւնը և մեռելութիւնը։

Մնում է միայն մեր սնապարծութիւնը, որ ստիպում է մեզ վազել ձեռք բերելու իմաստութեան վկայականը։

Ծնված խելօք, օժտված բնական տաղանդով, ներկայ մեր մթնոլորտում հայը այնքան աշխատում է խելօք երևալ, որ նա անում է լոկ յիմարութիւններ, յիմար ապրելով, յիմար նիրհելով և յիմար մեռնելով...

Այդ յիմարութիւններից ամենայիմարը այն է, որ մենք ժխտում ենք ազգասիրութիւն, ծաղրում ենք նրան, աշխատում ենք լինել, ձևանալ կօսմօպոլիտ, ամենավերջին հայհոյանքը համարելով «իսկական հայ» անունը, բոլորովին մոռանալով մեր հանգամանքները, որ չեն ներում հեռուից անգամ համեմատել իսկական հային իսկական ռուսի հետ, չը հասկանալով անգամ այդպիսի համեմատութեան ոչնչութիւնը և ապիկարութիւնը...

Դա չէ՞ պատճառը, որ այժմ պատահում է, որ հայ տաղանդը իրան ողջ աշխարհի զաւակ և քաղաքացի համարելով՝ վախենում է ծառայել հայութեան գործին, իսկ հայ հարուստը չէ մտածում հայի վրա և տալիս է իր գումարներն անխտիր բոլոր ազգերին, մինչդեռ օտարազգիների մէջ մեզ հայերիս գթացող, հոգացող և խնամող չը կայ...

Ազգասիրութիւնը ներկայ հանգամանքներում մեզ համար ինքնապաշտպանութեան հարց է։ Եթէ այդ հանգամանքները անցնին, գնան, վերջանան՝ ազգասիրութիւնը աւելորդ կը լինի. իսկ այժմ նա մեզ անհրաժեշտ է, հասկանո՞ւմ էք, անհրաժեշտ...

Մենք անպաշտպան ենք, առանց տէր ու տիրականի, իբրև մի երեխայ։ Ի՞նչ կասէք, եթէ մայրը իր ստինքը քաշէ իր երեխայի բերնից և տայ օտար երեխային։ Ի՞նչ կասէք, եթէ հայրը քաղած Թողած իր զաւակներին՝ տանէ հաց տայ օտարին։

Կա՞ն արդեօք այդպիսի մայրեր, հայրեր։ Ցոյց տուէք մեզ նրանց։ Ո՞ւր են։

Եթէ մայրը և հայրը կարող են կշտացնել իրանց զաւակներին, Թող տան անունից ու կերակրեն և օտարներին, մենք ոչինչ չունենք։ Իսկ եթէ նրանք այնքան հարուստ չեն և քաշում են ստինքը իրանց երեխաների բերնից և տալիս են օտարներին, նրանք գողանում են, այո, գողանում են։

Այդպէս է գրված Աստուածային գրքի մէջ, որ խօսում է «Իսրայէլի տան» մասին։

Այդ են ասում և մարդկային խիղճը, արդարութիւնը և օրէնքը։

Մեր ազգը ծծկեր երեխայի դրութեան մէջ է գտնվում համեմատած ուրիշ երջանիկ և զօրեղ ազգերի հետ։

Տեսէք նրան՝ խաւարի մէջ, տգէտ, անգրագէտ, զոհ հազարաւէկ նախապաշարմունքների և արատների, որոնք պատող են նրա Թշուառ կացութեան ստրկութեան լծի տակ Թիւրքիայում և Պարսկաստանում, քաղցած, ծարաւ, կարօտ օգնութեան, գլուխը բաց, բոբիկ, միայն ցնցոտիներ ուսերին, որոնք չեն ծածկում նրա մերկութիւնը և չեն պաշտպանում ցրտից և խոնաւից. նա կանգնած է մեր առաջ և դողալով կարկառում է իր ձեռքերը, խնդրում է, սպասում է, սառը քրտինքը աշխատաւոր ճակատին, աղի արտասուքը յոգնած աչքերին, լուռ՝ այդ մեծ-համբը... Եւ ես կասեմ. այն հայ տաղանդը, այն հայ հարուստը, որ չէ տեսնում այդ խեղճ Թշուառին, չէ հասկանում այդ խորհրդաւոր լռութիւնը, չէ մտածում նրա վերածնութեան վրա և իր տաղանդը և գոյքը չէ ծառայեցնում նրան, այդ մեծ-համբին, այլ տալիս է օտարին, կարծես իբրև մի մայր, որ ստինքը քաշում է իր երեխայի բերնից և տալիս է օտարին, այդպիսին գողանում է, այո, գողանում է ազգից, իր հարազատ ազգից... Մեր արհամարհանքը, մեր ատելութիւնը այդպիսի տաղանդներին և այդպիսի հարուստներին... Կորչե՛ն մեզանից. առանց նրանց էլ մենք կը քաշենք մեր լուծը...

III

Շնորհաւոր Նոր-Տարի, նոր կեանք, նոր եռանդ, նոր հաւատ...

Հին տարին մենք անց կացրինք վատ, ինչպէս առհասարակ մինչև այժմ անց կացրել ենք հին տարիները. յունվարի 1-ից սխալ քայլելով՝ խելօքներ ենք ձևացրել մեզ և յիմարներ ենք դուրս եկել։ Հին տարին կեանք չէր, այլ ճահճացած, պղծելի մեռելութիւն, որի մէջ մենք Թմրած էինք դարեր մեր բոլոր զգացմունքներովը, մե՛ծ ճահիճը գեղեցիկ աշխարհ երազելով, դատարկ ցնորքները գաղափարներ ընդունելով և երկրպագելով միայն մի կուռքի՝ մեր եսին, մեր եսին...

Եռա՞նդ... ե՞րբ եղել, այդ եռանդը մեզ դաւանում և մեծէ կրելի է մեռելութեան ճահճում ծլեցնել, մեծացնել այդպիսի մի Թանգագին, քնքո՞յշ բոյս։ Դատարկ մեծախօսներ, մենք առել ենք և կրկնել զանազան պատգամներ, օտար կեանքից մեզ փչած և իրար խաբելով, նստած տաք տեղերից մենք մեռել ենք ազգի շահերի համար, ազգի շահերի, որ մենք հասկացել էլ չենք և ոչ ծառայել։ Սուտ խօսքեր միայն, մեծ, դատարկ խօսքեր միայն, այն՝ ինչ որ Համլէտը ասում է և որ Պետրոս Ադամեանը աքանչելիօրէն շեշտում էր՝

Բառեր, բառեր, բառեր, բառեր...

Փոխանակ գործի և եռանդի...

Եւ միշտ մենք աշխատել ենք բոլորին համոզել, որ մենք ոչինչ չենք ընդունում, ոչինչ չենք խոստովանում, ոչ ոքին չենք երկրպագում և ամեն ինչ ժխտում ենք, հերքում, ոտքերի տակ տրորում...

Խելօքի համբաւի ետևից ընկած՝ մենք ապրում ենք յիմար, գործում ենք անմիտ, մեռնում ենք ախմախ և տալիս ենք յիմարութեան անչափ, անսահման զոհեր...

Մեռելութիւն, անգործութիւն, Թերահաւատութիւն—ահա այն երեք հրէշները, որոնք խլում էին և Թագաւորում մեր մտքերին և մեր սրտերին անցեալ տարի։

Թող կորչեն, չքանան, աներևութանան այդ հին տարու հետ նրա երեք հրէշները, և Թող Նոր-Տարին, մեր մանուկ կտրիճը բերէ իր հետ՝ կեանք, եռանդ և հաւատ։

Առանց հաւատի չը կայ եռանդ։

Առանց եռանդի չը կայ կեանք։

Իմաստութեան վկայականը մեզ հարկաւոր չէ. Նա տանում է մեզ ծուռ ու մուռ և սխալ ճանապարհներով։

Նա ծածկում է մեր աչքերից մեծ-համբերին, մեր ազգը, որ միշտ դարեր սպասում է, որ զաւակները կը վազեն կը գան օգնութեան, սպասում է սառը քրտինքը աշխատաւոր ճակատին, աղի արտասուքը յոգնած աչքերին։

Մեզ նախ պէտք է հաւատալ նրան, մեր ազգին, նրա կենսունակութեանը, նրա ապագային և պէտք է մեզ ապրել ազգի հետ, ապրել ազգի համար։

Մեր կեանքը միտք կունենայ, մեր գործերը եռանդով կը պսակվեն և մեր հաւատը

հողը։ Իշխ. Վասիլչիկովի ասելով, նոր հաստատութիւնից յետոյ Ռուսաստանը «համաշխարհային տարեգրութեան մէջ չը տեսնուած համարձակութեամբ դուրս եկաւ հասարակական կեանքի ասպարէզը. սակայն ծայրայեղ տարրերը անբաւական էին. մի քանիսը մատնանշում էին նրա ոչ բոլորովին անկախ լինելու վրա, միւսները գտնում էին, թէ զեմստվօն «պետութեան մէջ պետութիւն» է ներկայացնում»։

Զեմստվօյի գործունէութեան շրջանը օրէնքով պարզ որոշված չէր. այդ պատճառով ադմինիստրացիայի և նրա միջև սկսվեցին ընդհարումներ. 70-ական թւականների վերջերից, երբ ներքին քաղաքականութիւնը բոլորովին այլ կերպարանք ստացաւ, զեմստվօյի վրա կառավարական շրջաններում սկսեցին նայել որպէս մի կազմակերպութեան, որտեղ «կառավարութեան դէմ եղած օպպօզիցիան է բուն դրել»։ Հարց բարձրացաւ զեմստվօյի իրաւունքները կրճատելու մասին. սկսեց յայտնի բանակռիւը այդ մասին «Моск. Вѣд.» և «Вѣстникъ Европы» մամուլի օրգանների միջև։ Վերջապէս, 1890 թ. նոր օրէնքով զեմստվօյի իրաւունքները կրճատվեցին. մտցվում է դասակարգային սկզբունքը, գերակշռող դեր ստանում է ազնուականութիւնը ի վնաս գիւղացիութեան, ընտրողական իրաւունքը փոփոխութեան է ենթակվում, ձայնաւորների թիւը պակասում է՝ հակառակ 1864 թ. օրէնքի, նոր օրէնքով զեմստվօյի վարչութեան անդամները ստանում են պետական ծառայողների իրաւունքներ. ադմինիստրացիայի կօնտրօլը ուժեղանում է. նա հսկում է ոչ միայն զեմստվօյի որոշումների օրինականութեան, այլ և նպատակայարմարութեան. առաջ նահանգապետի կամ մինիստրի բողոքը քննում էր ինքը զեմսկի ժողովը, երկրորդ նոյնանման վճիռը դառնում էր վերջնական. նոր օրէնքով՝ սահմանվում է նահանգական զեմստվօյի գործերի համար հաստատութիւն, որը կազմված լինելով ադմինիստրացիայի ներկայացուցիչներից՝ հսկում է զեմստվօյի գործունէութեան վրա։

Չը նայած այսպիսի խոշոր փոփոխութիւններին, զեմստվօն ռուս հասարակական և կուլտուրական կեանքում 50 տարվայ ընթացքում խաղաց խոշոր դեր։ Նախ՝ նահանգական զեմստվօները միշտ դէմ են եղել առանձին դասակարգերի առաւելութիւններին. շնորհիւ նրանց՝ հարկերը և զեմստվային այլ պարտականութիւնները այժմ հաւասար չափով դրված է նահանգում ապրող բոլոր բնակիչների վրա։ Ժողովրդի տնտեսական վիճակը պարզելու համար, նրա կայքի գինը և շահաւէտութիւնը որոշելու նպատակով, շարունակ կատարվում է վիճակագրութիւն, որի համար հիմնված են առանձին օրգաններ և գոյութիւն ունեն բազմաթիւ ծառայողներ։

Ռուսաստանի տնտեսական կեանքը, շնորհիւ այդ հանգամանքի, բազմակողմանի ուսումնասիրված է, իսկ գիւղացու տնտեսական կեանքը ոչ մի երկրում այնպէս մանրամասն պարզված չէ, ինչպէս Եւրոպական Ռուսաստանում։ Ճորտութիւնից ազատվելուց յետոյ գիւղացիութիւնը ստացաւ հողային մասեր, որոնց արժողութիւնը նա որոշ ժամանակի ընթացքում պէտք է վճարէր պետութեան. զեմստվօն այստեղ էլ օգնութեան հասաւ գիւղացիներին. հողերի գինը պակսեցրին, հիմնվեց գիւղացիական հողային բանկ։ Երկրագործութեան ծաղկման մէջ զեմստվօն նոյնպէս ունի ահագին նշանակութիւն. սա պահում է մեծ թւով գիւղատնտեսներ, որոնք տեսականապէս և գործնականապէս գիւղացիների մէջ տարածում են օգտակար գիտելիքներ. շատ տեղեր հիմնված են առանձին գիւղատնտեսական խորհուրդներ և այժմ Մոսկվայի շրջանի 10—15 նահանգում գիւղացիները օգտվում են միայն տնտեսութեան ինտենսիվ միջոցներով. հին գութանը և արօրը այժմ փոխարինվել են ժամանակակից երկրագործական գործիքներով։

Ռուս արդիւնաբերութեան առանձնայատուկ կողմն է կազմում տնայնագործութիւնը, որը այժմ զարգացման բարձր աստիճանի է հասել. այդ գործում իր պատուաւոր դերը խաղացել է նոյնպէս զեմստվօն, նա բաց է արել առանձին տնայնագործական արհեստանոցներ, տարածում է օգտակար գիտելիքներ տնայնագործերի մէջ, կրեդիտներ է բաց թողնում, աշխատում է նրանց պատրաստած ապրանքները ծախել։ Խնայողական կասսաների և կօօպերատիվ հաստատութիւնների ծաղկման նոյնպէս առաջինը նպաստել է զեմստվօն։

Ժողովրդական լուսաւորութիւնը եղել է նրա սիրոյ և պաշտամունքի առարկան. մինչդեռ զեմստվօյի մտցնելուց առաջ անգրագէտների թիւը 90%-ից աւել էր, այժմ զեմստվօյի նահանգներում գրագէտները կազմում են 45—50%, իսկ այնպիսի նահանգներում, ինչպէս Մոսկվայինը, Պետերբուրգինը և այլն, 80%. այս պետական նշանակութիւն ունեցող առաջադիմական քայլը նոյնպէս կատարվել է զեմստվօյի շնորհիւ. այժմ ամեն մի մեծ գիւղում կայ տարրական դպրոց, և եթէ անգրագէտներ դեռ էլի գոյութիւն ունեն, դա պէտք է վերագրել այն հանգամանքին, որ ուսումը դեռ պարտադիր արված չէ։ Ռուսաստանումն էլ այժմ ընտեղծվել է ժողովրդական ուսուցչի տիպը, այն ուսուցչի՝ որի շնորհիւ Գերմանիան յաղթեց Ֆրանսիային. զեմստվօն մեծ ուշադրութիւն է դարձրել նոյնպէս գիւղ.-ընթերցարանների բացման և հանրամատչելի գրքերի հրատարակութեան վրա։

Մինչև զեմստվօն ռուս գիւղը բժշկական օգնութեան մասին գաղափար չունէր. մինչդեռ այժմ գիւղի բոլոր հիւանդները կարող են օգտվել բժշկի օգնութիւնից և ձրի դեղերից. մեծ գիւղերում հիմնված են հիւանդանոցներ, դեղատներ, որոնք միշտ էլ պատրաստ են գիւղացուն ձրի օգնութիւն տալ։ Համաճարակների համեմատաբար արագ դադարումը և հիւանդութիւնների պակասելը պիտի վերագրել այն հանգամանքին, որ գիւղացիական մասսան կարողանում է օգտվել զեմստվային բժիշկներից։ Անասունների մէջ եղած հիւանդութիւնները բժշկելու և նրանց առաջն առնելու համար, զեմստվօն պահում է անասնաբոյժներ։

Պէտք է յիշատակել և այն, որ խճուղիների ցանցի զարգացումը շատ բանով պարտական է զեմստվօյին. այն տեղերում, որտեղ չը կայ պետական պօստ, երթեւեկում է զեմստվօյի պօստը, որը ունի նամականիշներ։

Սրանց պիտի աւելացնել և այն կարևոր դերը, որը խաղացել է զեմստվօն ռուս ազատագրական շարժման մէջ։

Այժմ զեմստվօյի անհրաժեշտութեան և նրա իրաւունքների լայնացման մէջ համոզված են ռուս հասարակութեան բոլոր խաւերը. կառավարութիւնը պատրաստել է օրինագիծ, որով զեմստվօյին կը տրվի 1864 թւի օրէնքի իրաւունքները, կը բարելավեն նրա ֆինանսները և աստիճանաբար կը տարածվեն համայն Ռուսաստանի վրա Ալեքսանդր II-ի առաջադէմ րեֆօրմի բարիքները։

Ե. Ց.

Մոսկվա

ԿԱՆԱՆՑ ՀԱՐՑԸ 1913 ԹՈՒԱԿԱՆԻՆ

Այս մի տարվայ ընթացքում «կանանց հարցը» թէև խոշոր նուաճումներ չունեցաւ, բայց նա շարունակ զբաղեցրել է հասարակական կարծիքը երկնագնդիս գրեթէ բոլոր երկիրներում։ Ամեն տեղ՝ թէև տարբեր չափով և տարբեր ձևով՝ արտայայտվել է կանանց շարժումը, առաջ է մղվել կանանց հարցը։

Այսպէս, անցեալ 1913 թ. յունիս ամսին Բուդապեշտում տեղի ունեցած կանանց ընտրողական իրաւունքների VII միջազգային կօնգրէսին մասնակցում էին կին ներկայացուցիչներ աշխարհիս գրեթէ բոլոր ծայրերից—Ամերիկայից, Աւստրալիայից, Նոր-Զելանդիայից, Հարաւային-Աֆրիկայից, Արևմտեան Եւրոպայի զանազան երկիրներից, Չինաստանից, Գալիցիայից, Րումինիայից։ Այնտեղ էր և ֆինլանդական սէյմի կին պատգամաւորը և ֆրանսիացի կին փաստաբանը և Իրլանդիայի փոխարքայի կինը։ Այնտեղ էին զանազան երկիրների կին գրողներ, կին բանւորներ և ունգարացի գեղջկուհիք իրանց ազգային հագուստներով։ Ահա այսպէս՝ զանազան երկիրների հասարակական բոլոր խաւերի կին ներկայացուցիչները համախմբվել էին ընդհանուրի դատը, կանանց դատը պաշտպանելու համար։

Միևնոյն ժամանակ այդ երկիրներից ամեն մէկում կանանց հարցը որոշ չափով յուզում է հասարակական միտքը, իսկ առանձին սուր կերպարանք է ստացել նա Անգլիայում շնորհիւ տնտեսական-սօցիալական պայմանների։ Հեռագիրը ամենայն օր գուժում էր մեզ սուֆրաժիստուհիների անմիտ, դատապարտելի, պատալօգիական ձև ստացած ցոյցերի մասին։ Սուֆրաժիստուհիների այդ գործելակերպը կարելի է նմանեցնել յուսահատութիւնից տրամաբանութիւնը կորցրած կոյր ամբոխի վարմունքին, մի գործելակերպ, որը արդարացնել անկարելի է, բայց հարկաւոր է պարզել, լուսաբանել այդ յուսահատութեան պատճառները։ Անգլուհիների 29%-ը, այսինքն 100 կանանցից 29-ը ստիպված են սեփական աշխատանքով ապրել, ուրեմն կանանց մի ահագին բանակ ապրուստի միջոց, աշխատանք է որոնում և չի գտնում, չի գտնում՝ որովհետև աշխատանքի դռները փակ են նրա առաջ։ Ահա ինչու կանանց ընտրողական իրաւունքի հարցը դարձել է նրանց համար կեանքի հարց, «հացի խնդիր»։ Նրանք ձայնի իրաւունք են պահանջում, որպէսզի կարողանան իրենց ժողովրդական ներկայացուցիչներ իրանց շահերը պաշտպանել, տղամարդկանց հաւասար քաղաքական ու քաղաքացիական իրաւունքներ ձեռք բերել։

1913 թւականի ընթացքում կանանց շարժումը Անգլիայում ոչ մի դրական հետևանքի չը բերեց, դոյզն շնորհիւ սուֆրաժիստուհիների պատալօգիական ջղաձգութիւնների, որոնք միայն խանգարում էին խաղաղ տակտիկայի հետևող ֆեմինիստուհիներին։

Անցեալ 1913 թւականի ընթացքում լայն ծաւալ ստացաւ ֆրանսիական բուրժուազիայի կանանց շարժումը։ Պարիզում տեղի ունեցաւ կանանց միջազգային կօնգրէս, ներքին գործերի մինիստրի հովանաւորութեամբ։ Ներկայ էին 14 պետութիւնների ներկայացուցիչներ։

Առանձին զարկ ստացան անցեալ տարվայ ընթացքում գերմանական պրօլետար կանանց կազմակերպութիւնները՝ իրանց բազմաթիւ անդամներով։ Իսկ իտալական պարլամենտում հարց բարձրացաւ կանանց ընտրողական իրաւունքների մասին։

Կանանց հարցի ամենամեծ յաղթանակը անցեալ տարի տեղի ունեցաւ Նորվեգիայում, ուր կանանց ընտրողական իրաւունքները հաւասարեցրին տղամարդկանց իրաւունքներին։ 1907 թւականից Նորվեգիայում ընտրողական իրաւունքներ էին վայելում միայն այն կանայք, որոնք 300 կռօնից բարձր եկամուտային հարկ էին վճարում, իսկ անցեալ 1913 թւից Նորվեգիայի ամեն մի քաղաքացուհի 25 տարեկան հասակից քաղաքական ընտրողական իրաւունքներ է ստանում։

Ռուսաստանում կանանց հարցը 1913 թւականի ընթացքում նոյնպէս զբաղեցրել է հասարակութեան ուշադրութիւնը։ Կնոջ ազատագրութեան մի շարք հարցեր անցան մեր օրէնսդրական պալատների քննութեան բովից և խորտակվեցին Պետական Խորհրդի ձայների մեծամասնութեամբ։ Մեծ աղմուկով տապալվեց կանանց փաստաբանութեամբ պարապելու իրաւունքի օրինագիծը. երբ Պետական Խորհրդի փոքրամասնութիւնը, ի դէմս յայտնի իրաւաբանների—Կոնի, Տագանցեվ և միւսները—իրանց գեղեցիկ, հիմնաւորված, գիտական ճառերով անզօր եղան փրկելու օրինագիծը. նա տապալվեց արդարադատութեան մինիստր Շչեգլովիտովի և միւս հակառակորդների ճնշող մեծամասնութեան կողմից։

Պետական Խորհրդում քննվեց անցեալ տարի և ամուսնացած կանանց իրաւունքների ընդլայնման հարցը, ամուսնուց անկախ անցագիր ունենալու, կամ առանց ամուսնու թոյլտւութեան բարձրագոյն դըպրոց կամ ծառայութեան մտնելու հարցերը, որոնք դեռ վերջնական լուծում չեն ստացել։

Պետական Դումային ներկայացվեց, մի քանի անդամների կողմից, մի օրինագիծ ևս կանանց գործարանային տեսչուհիներ նշանակելու մասին, ինչպէս որ ընդունված է եւրոպական բոլոր երկիրներում, ուր փոքր ի շատէ զարգացած է գործարանական արդիւնաբերութիւնը։

Պետական Դումայում քննվեց և պօստ-հեռագրատան կին ծառայողների դրութիւնը։ Կադէտների կուսակցութիւնը բողոքեց այն կարգադրութեան դէմ, որով պօստ-հեռագրատան կին ծառայողներին արգելվում է ամուսնանալ ուրիշ հիմնարկութիւններում ծառայողների հետ։ Ցանկութիւն յայտնվեց կանանց վարձատրութեան չափը պօստ-հեռագրատներում հաւասարեցնել տղամարդու վարձատրութեան։

Բացի այդ՝ հասարակական կեանքի միւս շրջաններումն էլ կանանց հարցը յուզել, զբաղեցրել է մտքերը։

Արգի գրականութիւնը ի դէմս Արցիբաշևի և միւսների պատկերացրել է անգործ կանանց տիպարներ, որոնք զուրկ լինելով մտաւոր-բարոյական իդէալներից՝ կեանքի նպատակ են դարձրել ֆլիրտը։ Եւ մինչդեռ այդ կանայք տարված են կավալերներ որսալու արուեստով, ռուս կանանց առաջադէմ մասը անխոնջ եռանդով նոր ուղիներ է հարթում պատուաւոր տեղ բռնելու քաղաքակիրթ կանանց շարքերում։ Այսպէս՝ անցեալ տարվայ ընթացքում միայն կանանց բժշկական ինստիտուտը աւարտած 230 կանայք աջողութեամբ պետական քննութիւն տուին։ Կին բժիշկ Ստանիշեվսկայան փայլուն կերպով դօկտորի աստիճան ստացաւ։ Բացի դրանցից՝ քանի հարիւր կանայք, անցեալ 1913 թւականի ընթացքում, յաջեցնելով իրանց մտաւոր ծարաւը բարձրագոյն դպրոցներում, կեանքի մէջ կը մտնեն գիտութեան պաշարով։ Նրանք առաջ կը տանեն կանանց հարցը ինքնաճանաչութեան ու մտաւոր ազատագրութեան ճանապարհով՝ դէպի քաղաքացիական ու քաղաքական հաւասարութիւն։

Սոֆիա Դանիէլ-բէկ

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

—o—

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

30 դեկտեմբերի

Պարիզ. — (Տասս)։ Մինիստրների խորհուրդն որոշեց նշանակել Պալէօլօգին Դէլկասսէի յաջորդ, ի նկատի ունենալով, որ նա շուտով թողնելու է դեսպանի պաշտօնը։ Արտաքին գործերի մինիստրութեան քաղաքական բաժանմունքի վերատեսուչ Պալէօլօգի տեղ նշանակված է Դէմարժէնը։

—

Վալօնա.—Էսադ-փաշայի զօրքերի և ժամանակաւոր կառավարութեան ժանդարմէրիայի միջև տեղի ունեցած վերջին ընդհարման ժամանակ Էսադ-փաշայի զօրքերը պարտութիւն կրեցին։

Վերջին օրերը Պօլիսի մօտերը, որ գտնվում է Էլբասանից 6 ժամ հեռաւորութեան վրա, տեղի են ունենում կռիւներ Էսադ-փաշայի կողմնակիցների և ժանդարմէրիայի միջև։

Զինւորական դատարանում սկսվեց Բէքիր-աղայի և վեց թիւրք օֆիցերների ու հինգ պարագլխի գործի քննութիւնը, որոնք անցեալ երկուշաբթի օրը հրոսակախմբերով եկան Լօյդի շոգենաւով։

—

Ցէտինիէ.—Տեղի ունեցան սկուպշչինայի ընտրութիւնները։ Ընդհանուր թիւն 60 մանդատ է. Հետևանքը յայտնի է 50-ի մասին, կառավարական կուսակցութիւնը ստացաւ 46 տեղ, օպպօզիցիան 4. Ընտրութիւններն անցան հանգիստ։

կը գլորէ ամեն բան, սարեր, խոչընդոտներ, արգելքներ և կը յաղթէ ամեն բանի։

Կեցցէ այդպիսի Տարին և թող դա լինի ներկայ Նոր-Տարին։

Նոր-Տարին, մանուկ կարինճը, որ բերում է իր հետ կեանք, եռանդ և հաւատ։

Կեանք՝ գեղեցիկ և գիտակցօրէն ապրելու։

Եռանդ՝ իմաստուն գործելու։

Հաւատ՝ բոլոր արգելքները շպրտելու ու յաղթելու։

Կեցցէ այդպիսի Տարին և թող դա լինի ներկայ Նոր-Տարին։

Շնորհաւոր Նոր-Տարի...

Գր. Չալխուշեան

ՆՈՐ ՏԱՐԻ—ՆՈՐ ԲԱՂԴ

(Նուէր անձնազոհ մարտիկին)

Թող այստեղ չարչարվեմ անծանօթ, կապված,
Միայն քեզ, հայրենիք, տեսնեմ ազատված։

Հին երգ

— Շնորհաւոր Նոր տարի, պարոններ—ասաց բանտապետը կիսահեգնական դառն ժպտով մտնելով այն սենեակը, ուր տեղաւորված էին 10—12 հին բանտարկեալներ։

Նա բերել էր նրանց մի քանի նամակներ, որ նա նախապէս կարդացել էր, բանտային կարգերի համեմատ, և յանձնելով ամեն մէկը նրա տիրոջը, իր կողմից աւելացնում էր մի քանի խօսք նրա բովանդակութեան մասին։

— Միկիտ, ձերոնք լաւ են, եղբայրդ գինւորագրութիւնից ազատվել է...

— Իվան, հայրդ կեանքը քեզ է բաշխել. թող Աստուած լուսաւորէ նրա հոգին. ոչինչ, ծեր մարդ էր. ափսոս, չը տեսաւ քո ազատութիւնը...

— Կարօ, ձեր այգին այս տարի քիչ բերք է տուել, բայց աղջիկդ յաջող է գնացել. փեսիդ շատ գովում են. շնորհաւորում եմ...

— Սանդրօ, ձերոնք շատ են անհանգըստանում և շտապում. պէտք է վերջապէս նրանք հասկանան, որ չէ կարելի քաղաքական յանցաւոր լինել և պահանջել այդքան շուտ ազատվել...

— Իսկ դուք, պարոն Արմենակ,—վերջին նամակը մեկնեց նրան ծիծաղելով բանտապետը, որն այդ օրը առանձնապէս սիրալիր էր դէպի ամենքը, երևի գտնվելով հանդիսաւոր օրվայ ուրախ տրամադրութեան տակ, դուք եղել էք ջերմ սիրահար ոչ միայն ձեր հայրենիքի, այլ և գեղեցիկ սեռի... հա-հա-հա... դուք, ինչպէս երևում է, ունեցել էք սիրուհի, որի սէրը դէպի ձեզ չէ սառել նոյնիսկ այսքան երկար տարիների անջատումից յետոյ. և ահա նա շնորհաւորում է ձեր նոր տարին, հաղորդելով ձեզ մի ամենաուրախ լուր...

— Ի՞նչ, ի՞նչ,—հարցրին շտապով միւս բանտարկեալները, որոնք արդէն շրջապատել էին բարի բանտապետին և հետաքրքրութեամբ լսում էին նրա խօսքերը։

— Ի՞նչ ուրախ լուր է դա. երևի ազատվել է պ. Արմենակը...

— Այո, ազատվե՛լ է,—պատասխանեց նըրանց խորհրդաւոր եղանակով բանտապետը,—բայց ո՛չ պ. Արմենակը, այլ այն մեծ բանտարկեալը, որի համար բանտարկվել է սա ինքը...

Բանտապետը գնաց։ Նրա վերջին խօսքերը անհասկանալի մնացին բանտարկեալների համար, որոնք ապշած փսփսում էին միմեանց հետ այդ մասին, աշխատելով չը խանգարել Արմենակի լուռ ընթերցումը, քանի որ խիստ յարգում էին իրանց բաղդակից այդ սիրելի անձնաւորութիւնը, որը բանտի մռայլ ու տխուր մթնոլորտում նրանց բարի ուսուցիչն էր, յուսադրողը և մխիթարողը, որը ինչպէս պայծառ արև իր ջերմութեամբ տաքացնում էր նրանց սառչող, դառնացած սրտերը...

Իսկ նա կարդում էր հետևեալը.

Անմոռանալի Արմենակ.

«Շատ տարիներ են անցել մեր անջատումից։ Շատ բան է փոխվել կամ մոռացվել. սակայն մեր առաջին, այն անբիծ սիրոյ պայծառ յիշատակը, ես համոզված եմ, քո սրտում էլ չէ մոռացվել։ Այո, նա չէ կարող երբէք մոռացվել մեր սրտերում, քանի որ նա արդիւնք էր այն մեծ սիրոյ, որ մենք տածում էինք դէպի մեր թշուառ հայրենիքը, որի պատճառով մենք ճանաչեցինք միմեանց, սիրեցինք այնպէս ջերմ սիրով և որի համար էլ մենք բաժանվեցինք, զոհելով նրան մեր ամենաթանգագինը, մեր սէրը...

«Դու, անշուշտ չես մոռացել այն վերջին գիշերը, երբ մենք հաժեշտ տուինք միմեանց։ Դու վճռել էիր գնալ «արտասուքի աշխարհը», որովհետև չէիր կարող անտարբեր մնալ դէպի թշուառների լաց ու կոծը, դու չէիր կարող արձագանք չը տալ տանջվող եղբօրդ յուսահատ կոչին։ Դէպի հայրենիքն ունեցած մեր պարտականութեան առաջ պարտաւոր էր լռել անձնական սէրը, որքան էլ խորին լինէր նա և ուժգին։

«Ես եկայ քեզ ճանապարհ դնելու, նուէր բերելով իմ ձեռքով կարած դրօշակը, որի վրա ասեղնագործել էի քո սիրած նշանաբանը՝ «Մահ կամ ազատութիւն»։ Ես այդ ժամանակ լալիս էի քեզ համար, բայց և հպարտանում էի քեզանով։

«Մենք բաժանվեցինք. սակայն միմեանց հետ էինք շարունակ մեր սրտերով, և ես միշտ սրտատրոփ սպասում էի ամեն բոպէ քեզանից տեղեկութեան։

«Սակայն անողոք բաղդը չըժպտաց մեզ, և խորտակվեցին մեր բոլոր վարդագոյն ցնորքները։ Հանգամանքների դժնդակ դաւաճանութիւնը կործանեց մեր բոլոր ծրագիրները. յուսախաբ եղանք թէ դրսում՝ օտար բարեկամներից, թէ ներսում՝ մերոնցից։

«Քո երազած աջողութիւնը կամ գոնէ հերոսական մահը ազատութեան կռւում՝ դու չը գտար, քեզ վիճակվեց տանջվել բանտի խաւար, անփառունակ մթնոլորտում։

«Ես դեռ պահում եմ իբրև մի սուրբ յիշատակ՝ քո բանտից գրած միակ նամակդ, որի մէջ դու ողբում էիր սիրած գաղափարիդ պարտութեան հետ միասին և այն թանգագին դրօշակի կորուստը, որը ես էի նուիրել քեզ։ Թոյլ տուր յիշեցնեմ քեզ քո նամակիդ վերջին խօսքերը.

Հայրենիք սրբազան, իմ սիրուն աշխարհ,
Թռչում եմ դէպի քեզ հոգով անդադար։
Բայց, աւա՛ղ, այս բանտում փակված եմ անտես,
Պատերազմի դաշտում չեմ կռւում և ես։
Թող այստեղ չարչարվեմ անծանօթ, կապված,
Միայն քեզ, հայրենիք, տեսնեմ ազատված։

«Եւ դու, սիրելիս, թէև այսքան տարի տանջվեցիր բանտում, սակայն հայրենիքդ չը տեսար ազատված։ Այո, այսքան ժամանակում նա ոչ միայն չազատվեց, այլ աւելի քայքայվեց. նա հասաւ իր հոգեվարք դրութեան։ Նա չունեցաւ ոչ մի անկեղծ բարեկամ. ամենքը դարձան նրան դահիճ. թւում էր նոյն իսկ, թէ արդէն յաւիտեան խաւարել է նրա կեանքի արևը։ Եւ ես այսքան ժամանակ ոչ մի ուրախալի լուր չէի գտնում նրա մասին քեզ հաղորդելու։

«Սակայն այս վերջին տարին խիստ ցնցըվեցին դարաւոր բռնակալութեան խարխուլ հիմունքները։ Նա կրեց ծանր պարտութիւններ և համարեա մօտ էր վերջնական կործանման. բայց մի կերպ մնաց ոտքի վրա դարձեալ շնորհիւ այն անիծեալ անմիաբանութեան, որը ծագեց նրա հակառակորդների մէջ։ Այնու ամենայնիւ մեր ազգային դատը, որը կարծես արդէն մոռացված էր համարվում, այս վերջին ժամանակներս նորից հրապարակ բերվեց և պաշտպանութիւն գտաւ նոյնիսկ նրանց կողմից, ովքեր առաջ այնպէս անտարբեր էին դէպի նա և նոյնիսկ հալածում էին այն ամենքին, ովքեր քեզ պէս անձնազոհ կերպով նուիրված էին նրան։

«Ահա այս մի տարի է, որ դարձեալ սաստիկ ծեծվում է այդ չարաբաստիկ հարցը. և մինչդեռ մենք դարձեալ սկսել էինք յուսահատվել, ահա այսօրվայ լրագիրներում կարդում ենք մի այսպիսի հեռագիր Կ. Պօլսից։

«Մեծ վէզիրը հանդիսաւոր ձևով յայտնեց, թէ Բ. Դուռը վճռեց մեծ պետութիւնների աջակցութեամբ բարենորոգումներ մտցնել Հայաստանում»։

«Համաձայնիր, սիրելիս, որ սա ամենաուրախալի լուրն է, որը մեզ հասնում է հազիւ այսքան տարիների տանջանքից յետոյ, և սրանով ես շնորհաւորում եմ քո Նոր-Տարին։ Ուրախացիր ուրեմն, որ այս Նոր-Տարին խոստանում է մեր խաւար հայրենիքին նոր պայծառ արև և դարաւոր շղթաների մէջ հեծեծող թշուառ ժողովրդին նոր բաղդաւորութիւն։

«Մեր մեծ բանտարկեալի ազատութեան հետ, թոյլ տուր ցանկանալ միևնոյնը և քեզ...

«Շնորհաւոր Նոր-Տարի, իմ անմոռաց բարեկամ։

«Սրտով միշտ քեզ հետ՝

«Քո Սիրանոյշ»։

Բանտարկեալը կրկին կարդաց նամակը, համբուրեց և թաքցրեց իր ծոցում։ Նրա մռայլ դէմքը պայծառացաւ, աչքերում երկու կաթիլ արտասուքի հետ միասին փայլեց անսահման բաւականութեան շողը. նրա կրծքից կարծես վայր ընկաւ մի ահագին ծանրութիւն, որը երկար տարիներ ճնշում էր նրան, և նա զգաց ազատ և ուրախ։ Կարծես նա ազատվել էր բանտից, քանի որ նրա հոգին յիրաւի ազատվել էր վշտի ու երկմտութեան կապանքից, և նա մի բոպէ ինքնամոռացութեան մէջ ընկած սկսեց մեղմիկ երգել իր սիրած վաղեմի երգը.

Թող այստեղ չարչարվեմ անծանօթ, կապված,
Միայն քեզ, հայրենիք, տեսնեմ ազատված։

Եւ նա յիրաւի երջանիկ էր զգում իրան այդ բոպէին, քանի որ Նոր-Տարի[illegible] հետ միասին վերակենդանանում էր [illegible] պաշտած հայրենիքի բարօրութե[illegible] յոյսը և սիրած էակի անշէջ, անթա[illegible] սէրը... Ապա դառնալով միւսներին [illegible] ապշած բացագանչեց.

— Շնորհաւոր Նոր-Տարի, ընկերներ, այսօր իմ կեանք[illegible] ամենաբաղդաւոր օրն է...

Լ. Մարկոսեան

Սօֆիա.— Բուլղարական գործակալութեան տեղեկութիւնների համաձայն, արտասահմանում տարածված լուրերը, թէ իբր բուլղար կառավարութիւնը վճռել է արձակել ազգային ժողովը, վաղաժամ են։ Մինիստր-նախագահը յայտնել է, որ կառավարութիւնը դեռ չէ սպառել բոլոր այն միջոցները, որոնք կարող են ներկայ պալատը դարձնել աշխատանքի ընդունակ։

—

Բուդապեշտ.—Ֆրանց Կօշուտը ուշաթափվեց։ Առողջական դրութիւնը շատ լուրջ է։

—

Տօկիօ.—Սակուրխիմա կղզում հրաբուխը սաստիկ գործում է։ Կագօսիմա քաղաքը և շրջակայ գիւղերը կրակի մէջ են։

—

Ուրգա.— Մօնղօլական տեղեկութիւնների համաձայն, ֆինանսական նախկին խորհրդատու Մօսկվիտինը ներկայումս մօնղօլական ֆինանսական մինիստրութիւնից առաքվել է Գերմանիա և Անգլիա մասնաւոր դրամատէրերից փոխառութիւններ կնքելու և գերմանական զէնք գնելու համար։

—

Պէկին.—Հանրապետութեան պրեզիդենտի հրովարտակով պարլամենտի երկու պալատները, որովհետև անհնար է մնացած պատգամաւորների թւից կվօրումը կազմել, արձակվում են։ Մի ուրիշ հրովարտակով, որով ժողովրդին բացատրվում են պարլամենտի արձակման պատճառները, յայտնված է, թէ անհրաժեշտ է վերամշակել պարլամենտին և ընտրութիւններին վերաբերող օրէնքները. հանդիսաւոր խոստումն է տրված, թէ այդ օրէնքների բարենորոգումից յետոյ պարլամենտը կը գումարվի նորից։ Ընդ սմին կառավարական խորհրդին յանձնարարվում է կարծիքներ յայտնել սահմանադրութիւնը փոփոխող մասնաժողով հաստատելու մասին։

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ ՀԱՐԱՒ-ԱՖՐԻԿԱՅՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

30 դեկտեմբերի

Կապշտադ.—Երկաթուղագիծը յօդս ցնդելու երկու-երեք փորձերից բացի, գործադուլը ընթանում է խաղաղ։ Գործադուլները խուսափում են ամեն կերպ անկարգութիւնների առիթ տալուց։ Այդ պատճառով էլ զինուորական դրութիւնը չի յայտարարվի։ Կապի երկաթուղային ծառայողներն ըստ երևոյթին դիմադրում են գործադուլին, իսկ Նատալի բանւորները բաժանվել են երկու կուսակցութեան։

—

Պրետօրիա.—2000 բանւորների միտինգում միաձայն որոշվեց յայտարարել ընդհանուր գործադուլ։

—

Իօհաննէսբուրգ.—Կայացաւ միտինգ 9000 բանւորների մասնակցութեամբ։ Ընդհանուր կարծիքը յօգուտ ընդհանուր գործադուլի է։ Բայց հանքատէրների ճառերը չափաւոր տոնի էին։ Կարծում են, որ զօրահաւաքից յետոյ Ըէնտում լինելու են 12—15 հազար զինված մարդիկ։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԲԺՇԿ. ԱՒ. ԲԱԲԱՅԵԱՆ

Դեռ մի քանի օր առաջ զետեղեցինք «Մշակի» մէջ մեր աշխատակից բժշկապետ Աւետիք Բաբայեանի հմտալից մի մեծ յօդուածը Սանասարեան դպրոցի մասին. դեռ երէկ մենք շնորհակալութիւն էինք յայտնում նրան իր արդիւնաւէտ աշխատակցութեան համար. դեռ նոր նա նամակով խոստանում էր մեզ 1914 թ. աւելի մեծ ծաւալով և եռանդով աշխատակցել «Մշակին», և ահա այսօր տխուր պարտականութիւն է ընկնում մեզ վրա՝ գուժել հայ հասարակութեանն այդ բեղմնաւոր և համակրելի գործչի, բժշկի, գրողի և ազնիւ մարդու, օրինակելի հօր մահը։

Ցանձին Աւ. Բաբայեանի հայ ազգը կորցնում է իր նշանաւոր զաւակներից և գործիչներից մէկը, որովհետև Աւ. Բաբայեան հանդիսացաւ իր ամբողջ կեանքում ոչ թէ մի մասնագէտ բժիշկ, մի նեղ պրոֆէսիոնալ գործիչ, այլ ժողովրդական լայն գործիչ, որ իր մասնագիտութիւնը ծառայեցնում էր ժողովրդական մասսայի օգտին, որ չէր սահմանափակվում կաբինետային աշխատանքով, այլ քարոզում էր և գրքերով և դասախօսութիւններով առողջապահութիւն, գիտութիւն, որ զբաղվում էր լայն կերպով նաև հասարակական հարցերով, աշխատելով սպեղանի դնել ժողովրդական խոցերի վրա և բժշկել նրանց։ Չը կար հայ ազգի կեանքի մէջ փոքր ի շատէ մի կարևոր հարց—քաղաքական, գրական, դըպրոցական, եկեղեցական, տնտեսական—որով նա չը հետաքրքրվէր և յաճախ իր օժանդակութիւնը չը բերէր այդ հարցի ուսումնասիրութեան և լուծման մէջ։ Երբ նա ապրում և գործում էր Թիֆլիսում, նա Կովկ. Բժշկական Ընկ. գործունեայ անդամներից մէկն էր և նրա կարդացած ռեֆերատները, ուսումնասիրութիւնները, մանաւանդ առողջապահական-դպրոցական խնդիրների վերաբերմամբ շատ գնահատելի էին։ Մեծ է մանաւանդ նրա մատուցած ծառայութիւնը դպրոցական առողջապահութեան շրջանում։

Թողնելով նրա մանրամասն կենսագրութիւնը և հասարակական-գրական-ազգային գործունէութեան նկարագրութիւնը այլ անգամի, մենք այսօր, անկեղծ վշտով և ցաւակցութեամբ, ողբում ենք մահը մի եռանդուն, բեղմնաւոր գործչի, մի շիտակ, մաքուր և ազնիւ մարդու և մի հայրենասէր հայի։ Հ. Ա.

Վ. ՏՕՏՕՄԵԱՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

Երկուշաբթի, դեկտ. 30-ին, Թիֆլիսի ժողովարանում, երեկոյեան ժամը 9—11, տեղի ունեցաւ Մօսկվայի համալսարանի պրիվատ-դոցենտ Վ. Տօտօմեանի դասախօսութիւնը «Կեանքի թանգացումը և կռիւը նրա դէմ» թեմայով։ Դասախօսութիւնը գրաւել էր մեծ բազմութիւն ժողովարանի անդամներից և կողմնակի ինտելիգենտ հասարակութիւն։

Դասախօսը իր նիւթը աւանդեց այնքան շահեկան և հետաքրքրական կերպով, որ ունկնդիր հասարակութիւնը լարված ուշադրութեամբ լսեց նրան 3 ժամվայ ընթացքում, մի փոքր ընդմիջումով։ Դասախօսի աւանդման ձևը՝ շատ մատչելի, գրաւիչ է, այնպէս որ ունկնդիրը բնաւ ձանձրութիւն չէ զգում, այնքան դասախօսը կարողանում է գրաւիչ և շահեկան դարձնել առարկան։

Այդ դասախօսութեան մանրամասն բովանդակութիւնը կը տանք յետոյ։ Լսարանը բուռն ծափահարութիւններով ողջունեց դասախօսին։

ԸՆԹԵՐՑՈՂԻ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆԻՑ

Կրկին Նոր-Տարի։

Դարերի անվերջ շարքերի ընթացքում մարդկութիւնը միշտ մի առանձին անձկութեամբ է սպասում այս օրվան, շատ անգամ ինքն էլ չիմանալով թէ ինչու։

Դուք եղե՞լ էք, ընթերցող, երբևիցէ բանտում, մութ ու խոնաւ բանտում միայնակ ու ամէնքից լքված, առանց ազատութեան մի փոքրիկ յոյսի անգամ։

Եթէ եղել էք, անշուշտ զգացած և հասկացած կը լինէք, թէ ի՛նչ է սպասողական դրութիւնը, եթէ նա նոյն իսկ ոչ մի բէկալ հող չունի իր ոտքի տակ։

Դուք գիտէք, որ բանտարկված էք, որ ձեզ ազատութեան յոյս չը կայ, և սակայն ամեն երեկոյ պառկելով քնելու, անձկութեամբ սպասում էք, թէ երբ պէտք է լուսանայ. դուք սպասում էք, դուք յոյս ունէք, որ վաղը գուցէ ազատվէք, գուցէ լոյս աշխարհ դուրս գաք։

Եւ այդ յոյսն է, որ կեանք է տալիս ձեզ, որ պահպանում է ձեր գոյութիւնը։

Այդպէս է և մարդկութիւնը։

Ամենադժուար բոպէներին անգամ, երբ նա գիտէ, հաւատացած է, որ ոչ մի տեղից օգնութիւն չը պիտի ստանայ, այնու ամենայնիւ նա դեռ յուսում է։

Եւ հէնց այդ յոյսով էլ նա դարերի ընթացքում միշտ անձկութեամբ է սպասում Նոր-Տարուն։

Հիւանդ է նա, առողջանալու ոչ մի յոյս...

Աղքատ ու տնանկ է իր դրութիւնը, բարելաւելու յոյսի մի փոքրիկ նշոյլ անգամ չը կայ...

Ամենայուսահատ դրութեան մէջ է նա և այդ դրութիւնից դուրս գալու մասին նա երազել անգամ չէ համարձակվում...

Եւ սակայն, երբ մօտենում է Նոր-Տարին, նրա հետ միասին և յոյսի կայծն է ծագում ու բորբոքվում նրա մէջ։

Նա հաւատում է, նա զգում է, նա յոյս ունի, որ բաւական է գայ Նոր-Տարին, և ահա նրա դրութիւնը կը փոխվի։

Հին-տարին յաւիտենականութեան գիրկը նետվելով կը տանէ իր հետ և նրա բոլոր ցաւերն ու տանջանքները և Նոր-Տարու հետ միասին նոր արշալոյս կը ծագէ նրա համար։

Եւ այդ յոյսովն է ահա, որ դարերից ի վեր ամեն տարի մարդկութիւնը դիմաւորում է Նոր-Տարուն։

Ի՞նչ է բերում նա իր հետ։

Ոչ ոք չը գիտէ և սակայն ամէնքն էլ սպասում են, որ նա պէտք է բարեփոխէ իրանց դրութիւնը։

Մենք էլ, ընթերցող, շնորհաւորենք Նոր-Տարու գալուստը և հաւատանք, որ նա մարդկութեան համար խաղաղ օրերի մի երկար շարան պիտի բերէ։

Մենք յոգնել ենք արեան ու արցունքի հեղեղներից, մեր ականջները խլացել են լացի ու հառաչանքների ձայներից, որ դարէ-դար լսվում է աշխարհի ամեն մի կողմերից։ Հիւծված ու յօշոտված մարդկութիւնը, նրա հսկայ մեծամասնութիւնը հանգիստ է տենչում։

Եւ եթէ Նոր-Տարին մի այդպիսի հանգիստ է բերելու մարդկութեան համար, եթէ նա չորացնելու է արեան ու արցունքի գետերը, եթէ լացի ու հառաչանքների ձայները երջանկութեան աղաղակների են փոխվելու, այն ժամանակ մենք էլ կասենք. «Բարի լինի քո գալուստ, մարդկութեան սպասած Նոր-Տարի»։ Վաղարշակ Թումանեան

Բագու

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԵՐԵՒԱՆԻՑ

III

Երևանի թեմական դպրոցը

Մի հսկայական թեմ, իր ազգաբնակութեամբ աւելի, քան մնացած հինգ թեմերը միասին վերցրած, ու այդպիսի մի խոշոր թեմի դպրոցն այժմ նիւթական անապահով վիճակի մէջ է։

Որոնենք պատճառները, թէ ինչու է այդ թեմական դպրոցն անապահով մնացել։ Շատ բան կարող էինք այդ առիթով ասել, բայց կասենք միայն մէկը։ Ներսիսեան դպրոցն այնպէս է կլանած եղել հանրութեան ուշադրութիւնը, գտնվել է մի այնպիսի կենտրոնում, որ ամենալաւ կարող էր լինել մի հիմնարկութեան—դպրոցի—և ըստ ամենայնի աւելի նպաստաւոր պայմանների մէջ դնելու, և ժամանակի ամենից շատ լուսաւոր մարդիկ իր շուրջը խմբելու և այդ բոլորով միասին աւելի ու աւելի ժողովրդականանալու։ Այդ բոլորի հետ միացրէք նաև դպրոցի հիմնադրի անունը, և ամեն բան լրացած կը լինի, որ նա—Ներսիսեան դըպրոցը—ամենքի խնամքի և փայփայանքի առարկան լինէր։

Ու այսպէս, անուն հանած, ուշադրութիւն գրաւած, դէպի ինքը պիտի ձգէր բարերարների, որոնք անթիւ են, առատաձեռն և սրտաբուխ նուիրատուութիւնները։ Ինչ որ իրօք տեղի էլ ունեցել է։ Ներսիսեան դպրոցն իր անուան ու հռչակի մի մասն էլ պարտական է իր սաներին, որոնք իրանց մայր դպրոցի ամենալաւ քարոզն են եղել։

Այս բոլորի դիմաց Երևանի թեմ. դպրոցը շատ քիչ բան ունի. չնչին է եղել դէպի նա եղած հետաքրքրութիւնը։ Նա եղել է հասարակութեան խորթ զաւակը, մինչդեռ նրա աւագ քոյր դպրոցն ստացել և ունեցել է ամեն բան՝ հասակ առնելու համար։ Ներսիսեան դպրոցն այնքան է ունեցել և ունի, որ իր սաներին ոչ միայն ուսման վարձից է ազատել, այլ նաև թոշակաւորներ է պահել, չքաւորներին հաց և հագուստ տուել, իսկ նիւթապէս չքաւոր երևանեան դպրոցը իր գոյութիւնը մի կերպ—ու այն էլ շատ թըշուառ կերպով—պահպանելու համար դիմել է աշակերտներին ուսման վճարի ենթարկելուն։ Միթէ հարկաւոր է ասել, թէ ուսման վճարը այն խարազանն է, որ չունեւոր դասի առաջ մի արգելք պիտի լինէր դպրոցի շեմքը կոխելու։ Եթէ Երևանի թեմականն այնքան ունենար, որ կարողացած լինէր դպրոցի գանձարանն հարստացնող դատապարտելի այդ միջոցին չը դիմել, կարելի էր ապահով ասել, որ նա էլ աւելի վարկ ձեռք բերած կը լինէր, և էլ աւելի ուշադրութեան արժանացած։

Բայց թոշակ նշանակելը մի անհրաժեշտութիւն է եղել ու անխուսափելի։

Երևանի թեմական դպրոցն իր անուամբ վար է եղել Ներսիսեանից ոչ թէ այն պատճառով, որ երկուսի ծրագիրները տարբեր են եղել, այսինքն մէկը շատ է տուել, միւսը՝ քիչ, այլ նաև նրա համար, որ մինչ Ներսիսեան դպրոցը միջոցներ է ունեցել իր շուրջը խմբելու ժամանակի պատրաստված ոյժերը, Երևանի դպրոցը, զուրկ՝ համապատասխան միջոցներից, հարկադրված է եղել իր ուսուցչական խումբը, ըստ մեծի մասին, միջնակարգ կրթութեան տէր մարդկանցից կազմել։

Այս հանգամանքը շատ բնական կերպով կարող էր ազդել դպրոցի կրթական ընդհանուր մակերևոյթի վրա։

Ասել՝ թէ Ներսիսեան դպրոցն այդ ցաւից լիովին ազատվել է՝ սխալ կը լինէր, քանի որ այնտեղ համալսարանաւարտների թիւը շատ մեծ չէ. մինչդեռ Երևանի թեմական դպրոցը ձգտումներ է ցոյց տալիս վերջին տարիներս՝ դպրոցի մանկավարժական կազմը առաւելապէս համալսարանականներից անել։ Դրա դէմ դատապարտելի է, որ Ներսիսեան դպրոցն իր նիւթական անսպառ գանձերի դիմաց այսօր մի ուսուցչական կազմ չունի, ուր բոլորն էլ համալսարանաւարտներ լինէին, և ոչ անդիպլօմ համալսարանականներ, այսինքն միայն ունկնդիրներ։ Այդ բանից պիտի խուսափի նաև Երևանի թեմականը։ Այն կարծիքի չեմ, թէ համալսարան եղած, բայց չաւարտած մէկը չէ կարող լաւ ուսուցիչ լինել. իմ ասելն ընդհանուր կրթութեան մասին է։

Մի դպրոցի ծաղկման և հաջողութեան օգտակարութեան համար անհրաժեշտ են լաւ մանկավարժական կազմ և ձրի ուսումն։ Այս երկուսն էլ պահանջում են միևնոյն բանը—նիւթական ապահով վիճակ, դրամ։ Դրամական մի աւելի լաւ վիճակով, կարելի է ապահով ասել, որ Երևանի թեմականի նոյն ուսուցիչներն էլ աւելի արդիւնք ցոյց կը տային, քան այժմ։ Դրամն հնարաւորութիւն կը տար լաւ վարձատրելի, այսինքն 15—18 դաս ունենալ՝ առաւելն։ Շատ դասը ոչ միայն ուսուցչի մահն է, այլ նաև արմատն է ամեն մի դպրոցի պակաս արդիւնաւորութեան։

Երևանի թեմական դպրոցը, շնորհիւ վերջին երկու քառամեակի հոգաբարձական կազմի, ձգտում է, և այն էլ շօշափելի նշաններով, դպրոցը բարձրացնել ոչ միայն նիւթապէս, այլ նաև կրթական կազմով։ Բայց այդ հոգաբարձութիւնն ամենազօր չէ. նա չի կարող առանց հասարակութեան լայն միջամտութեան դպրոցը բարձրացնել իր արժանաւոր դիրքի վրա ըստ ամենայնի։ Նա ջանքեր չի խնայի, բայց նա հրաշքներ գործել չի կարող։ Հասարակութեան և հանրութեան միջամտութեան ժամանակն եկել, հասել է։

Երևանի թեմական դպրոցն արդէն բոլորել է իր գոյութեան եօթանասունհինգ ամեակը։ Այդ տօնը մի լաւ առիթ է, որ հասարակութիւնը անպայման հետաքրքրվի այդ դպրոցի կեանքով ու գոյութեամբ։ Ժամանակն է, որ այդ դպրոցն էլ նիւթապէս ապահով վիճակի մէջ լինի, որ նա էլ կարողանայ ձրի առնել և ձրի տալ, որ նա էլ ի վիճակի լինի դպրոցի կրթական մակերդակը բարձրացնելու համար բոլոր հնարաւոր միջոցները գործադրել։

«Մշակի» ընթերցողներին ինչպէս յայտնի է, Երևանում արդէն կազմվել է դպրոցի 75-ամեակը կատարելու համար մի յօբելեանական մասնաժողով։ Պաշտօնական թոյլտուութիւնից յետոյ նա ձեռնարկելու է գործի։ Հասարակութեան պարտքն է աջակցել այդ մասնաժողովին, հնարաւորութիւն տալ դպրոցական մի լաւ շէնք կանգնել և գոնէ այնքանով ապահովել դպրոցը, որ նա իր անհրաժեշտ ծախքերը ծածկելու համար վերջ տայ մուրացկանութեան և «կամաւոր» կոչված հարկեր գանձելուն։ Վերջապէս նա դառնայ մի ապահով դպրոց, իր գոյութեան և պահպանութեան յոյսն ամբողջովին իր եկամուտների վրա դրած։ Ա. Գ.

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

✦ «Մշակի» այսօրվայ համարը բաղկացած է 1½ թերթից։

✦ «Մշակի» հետևեալ համարը լոյս է տեսնելու յունվարի 4-ին։

✦ Տեղի սղութեան պատճառով 1913 թ. քաղաքական տեսութիւնը թողեցինք յաջորդ անգամին։

✦ Թագուհի Կայսրուհի Ալէքսանդրա Ֆէօդորօվնան բարեհաճել է այս հեռագիրը ուղարկել կոմսուհի Վօրօնցօվա-Դաշկօվայի անունով. «Սրտանց շնորհակալ եմ ձեզանից, Վրաստանի էկզարխից, Թիֆլիսի աշխատանքի տան ընկերութեան վարչութեան անդամներից, ընկերութեան ծառայողներից՝ ինձ արտայայտած հպատակութեան զգացմունքների համար։ Բուռն կերպով ցանկանում եմ բարգաւաճումն ապաստարանին տնանկ որբերի համար։ Ալէքսանդրա»։ Յիշեալ հեռագիրը ստացվեց իբրև պատասխան կոմսուհի Ելիզավէտա Անդրէեվնայի հեռագրի, որ ուղարկվեց աշխատանքի տանը կից գտնվող ապաստարանի բացման առիթով, որ տեղի ունեցաւ դեկտ. 29-ին բարձրաստիճան պաշտօնեաների ներկայութեամբ։

✦ «Մշակի» № 292-ում (դեկտ. 31-ին) տպված առաջնորդող յօդուածում խմբագրութեան կողմից մոռացանք յիշատակել և Ամերիկայի մեր ժրաջան թղթակից Մաղաք Պէրպէրեանին, որին նոյնպէս յայտնում ենք մեր շնորհակալութիւնը իր եռանդուն աշխատակցութեան համար։

✦ Այսօր Վրաստանի էկզարխ Ալէքսէյ արքեպիսկոպոսը կը պատարագէ Ալէքսանդր-Նէվսկիի անուան զինուորական տաճարում։

✦ Երէկ, հին տարվայ վերջին օրը, առատ ձիւն եկաւ Թիֆլիսում։

✦ Այսօր Կովկասի փոխարքան շնորհաւորող պաշտօնական անձանց կընդունէ պալատում ժ. 1-ից։

✦ Թիֆլիսի մամուլի գործերի վարչութիւնը առաջարկում է վերակոչվել Կովկասեան կօմիտէտ և աւելացնել ծառայողների թիւն ու ռոճիկները, որի համար յաւելեալ ծախս կը պահանջվի մօտ 40,000 րուբլի։

✦ Թիֆլիսի նահանգապետը շնորհաւորելով իր ստորադրեալ պաշտօնեաներին Նոր-Տարին՝ խնդրում է չը նեղանալ պաշտօնապէս այցելելով։

✦ Մեզ հաղորդում են, որ Պարիզի համալսարանի դօկտոր Մեսրոպ վ. Մաքսուդեան մտադիր է յունվարի 8-ին մի դասախօսութիւն կարդալ համաշխարհային դրամա Շակունթալայի և ընդհանրապէս հնդիկ գրականութեան և թատրոնի մասին։

✦ Առաջիկայ շաբաթ օրը, յունվարի 4-ին, կայանալու է Հայոց Ազգագր. Ընկ. հրապարակային նիստը, ուր դասախօսելու են հետևեալ նիւթերի մասին. Ե. Լալայեան «Քարի դարը Հայաստանում» ըստ իր պեղումների. և Պարիզի համալսարանի դօկտ. Մաքսուդեան Վ.՝ «Հայոց հնագոյն քաղաքակրթութիւնը» ըստ հայ լեզուի։

✦ Ստացանք բժ. Ա. Բուդաղեանի հրատարակութեամբ լոյս տեսնող յօբելեանական գրադարանի № 7 գիրքը՝ «Պէտք է հետևել» վերնագրով, որ նուիրված է «հայ ժողովրդի հաւատարիմ զաւակ Ս. Զաւարեանի անմոռանալի յիշատակին»։

✦ Կովկասեան Կայսերական Բժշկական Ընկերութիւնը իր գոյութեան 50-ամեակը տօնելու է 1914 թ. ապրիլի 8-ին։

✦ Կովկասեան իրաւաբանների ընկ. խորհրդի նախագահ է ընտրվել Տուրբովիչ, նախագահի օգնականներ՝ Չմշկեան և Ջափարիձէ, քարտուղարներ՝ Գալստեան և Տարիեվ և գրադարանապետ Դամասկին։

✦ Կիէվի քաղաքային վարչութիւնը առաջարկել է Թիֆլիսի քաղ. վարչութեանը մասնակցել Շեվչենկօյի արձանի կառուցմանը, որ լինելու է Կիէվում։

✦ Իշխանուհի Ե. Մուխրանսկայան ուղղափառների Ծննդեան օրը ներկայացաւ Վրաստանի էկզարխին և նուիրեց 1000 ր. Մցխեթի հինաւուրց վանքի վերանորոգութեան համար։

✦ «Бирж. Вѣд.»-ի թղթակից Օլգէնինը ներկայումս դարձել է «Р. Слово»-ի թղթակից և Կ. Պոլսից թղթակցութիւններ է ուղարկում յիշեալ թերթին՝ «Անհետացող Հայաստանը» վերնագրի տակ։

✦ Մենք հաղորդել էինք, համաձայն ստացված հեռագրի, որ Մօսկվայի հայոց եկեղեցին փակ է քահանայական հարցի պատճառով։ Երէկ ստացանք նոր հեռագիր այն մասին, որ Նորընծայ Արսէն քահ. Սիմէօնեանը իր անդրանիկ պատարագը մատուցանելու է յունվարի 5-ին, Քրիստոսի Ծննդեան նախօրեակին։

✦ Արձակվում է պաշտօնից ցենզի առիթով դրագունեան 16-րդ գնդից իշխան Բեհբութեանը, դառնալով գեներալ-մայոր։

✦ Ստացանք Խ. Բ. Արզումանեանից «Մշակի» 1914 թ. մի օրինակի բաժանորդավճար 10 րուբլի՝ յիշեալ օրինակն ուղարկելու՝ կարիք ունեցող որևէ կրթական հիմնարկութեան։

✦ Այսօր Հասարակական ակումբում յայտնի տնտեսագէտ Տօտոմեանի դասախօսութիւնն է։

✦ Արտիստական Ընկ. մէջ յունվարի 4-ին տեղի կունենայ պրոֆ. Սպերանսկիի դասախօսութիւնը «Կանանց վիճակը» թեմայով։

✦ Այսօր, Ժողովրդական Տանը կը ներկայացվի «Джентелменъ» պիէսը։

✦ Վաղը ցերեկով կը լինի ներկայացում երեխաների համար։

✦ Այսօր Արքունական Թատրոնում ցերեկով կը ներկայացվի «Снѣгурочка»-ն, իսկ երեկոյեան Գզովսկայայի բէնեֆիսին «Пиковая дама».

✦ Վաղը առաւօտեան Արքունական Թատրոնում կը ներկայացվի «Евгеній Онѣгинъ», իսկ երեկոյեան «Гугеноты».

✦ Այսօր Արտիստական Ընկ. Թատրոնում Զարեչնիի խումբը կը ներկայացնէ ցերեկով «Мадамъ-Санъ-Женъ», իսկ երեկոյեան նոր պիէս «Женщина въ 40 лѣтъ».

✦ Չենք կարող չարձանագրել Արտիստական Ընկերութեան Թատրոնի վարչութեան մի վարմունքը։ Դեկտեմբերի 30-ին Արտիստական Ընկերութեան Թատրոնում տրվում էր նոր պիէս։ Մեր խմբագրութեան ներկայացուցիչը մտնում է ըստ սովորականի և նստում «Մշակին» յատկացված մշտական տեղում (№ 90)։ Եւ միայն վարագոյրը բարձրանալուց առաջ յայտնի դարձաւ, որ վարչութիւնը, հակառակ էտիկայի, ծախել է խմբագրական տեղերը։ Հասկանալի է թէ ի՛նչ անյարմար դրութիւն է ստեղծվում այդօրինակ դէպքերում։ Վարչութիւնը եթէ կամենում է ծախել մամուլին յատկացված տեղերը, ապա պարտաւոր է նախազգուշացնել խմբագրութիւններին վաղօրօք խմբագրական տեղերը ծախելու մասին, որպէսզի մարդիկ չընկնեն միանգամայն անախորժ դրութեան մէջ։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 30 դեկտ.

Հայոց Ազգագր. Ընկ. խորհուրդը խորին շնորհակալութիւն է յայտնում իշխ. Պարէտ Արղութեան Երկայնաբազուկին, որ հաճեց 180 ր. նուիրել՝ Ընկերութեանս թանգարանի համար հայկական տարազների երեք մանեկէն պատրաստելու նպատակով։

Նախագահ՝ Ա. Մելիք-Ազարեան
Անդամ-քարտուղար՝ Ե. Լալայեան

—

Թիֆլիս, 31 դեկտ.

Ջգրաշէնի ծխ. դպրոցի հոգաբարձութիւնն իր խորին շնորհակալութիւնն է յայտնում մեծարգոյ տ. Մարգարիտ և պ. Միհրան Անանեան ամուսիններին, որոնք առաջիկայ տօների համար 21 չքաւոր աշակերտ-աշակերտուհիների համար նոր զգեստներ նուիրեցին։

Նախագահ հոգաբարձութեան՝
Արշակ ք. Մինասեան

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՈՉ-ԻՍԼԱՄՆԵՐՈՒՆ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԾԱՌԱՅՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Հանրային շինութեանց մինիստր Ջէմալ-բէյ այս կարևոր խնդրին վրայ հետևեալ յայտարարութիւններն ըրաւ լրագրոյս տնօրէնին.

«Ամեն օսմանցիք զինուորական ծառայութիւն կը պարտին։ «Թասֆիրի Էֆքեարի» երէկուան գրածը սխալ է։ Քրիստոնեաները զինուորական ծառայութենէ զերծ հռչակելու խնդիր չկայ։ Զինուորական օրէնքը պիտի փոփոխուի եւրոպական իմաստով, այսինքն ամեն ոք անխտիր զինուոր է, «մուինլի», «մուինսիզ» պիտի չնայուի, միայն տկարակազմները պիտի յետաձգուին։ Մուինսիզներն իրենց տուներուն մօտ պիտի ծառայեն, երբեմն արձակուրդ ստանալու համար, իսկ զինուորներն առհասարակ իրենց վիլայէթին մէջ պիտի ծառայեն, որոշեալ հատուածէ մը զատ, որ ամեն կողմէ առնուելով՝ տաք կլիմաները պիտի ղրկուի աստիճանաբար, Հիջազի և Եմէնի ծառայութեան համար։ Միայն թէ վերջին պատերազմը ցուցուցած ըլլալով, որ ոչ-իսլամք դեռ անվարժ են զինուորական կեանքի, անոնցմէ «բէդէլ-լաթ» պիտի առնուի, բայց ոչ թէ ազատութենէն առջի «բէդէլ-լաթը», զոր տղաքն անգամ կը վճարէին, այլ ոչ-իսլամաց զինուորագրութենէն ետքն ընդունուած «բէդէլ-լաթը»։

«Իսլամներն անխտիր զինուոր պիտի ըլլան, և դրամով պիտի չկրնան ազատիլ։ Իսկ ոչ-իսլամք եթէ ուզեն, անոնց դրամավճարը պիտի ընդունուի ցնոր տնօրինութեան։ Ուրիշ բան է, եթէ ոչ-իսլամ հասարակութիւնք խնդրամատոյց ըլլան՝ «բէդէլ-լաթ» չվճարելով զինուոր ըլլալու համար»։

(«Բիւզ.»)

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

ՆՈՐ ՏԱՐՎԱՑ ՆՈՒԷՐՆԵՐ

Վրացի շովինիստներին.—Երկրորդ պօլիտեխնիկում կամ համալսարան Սաքարթվելոյում։

Պօլիտեխնիկումի գլխաւոր կոմիտէտին.—Հրաւիրել ապագայ դռնապանի պաշտօնի համար Գօթուայէին, իսկ տնտեսական կառավարչի պաշտօնի համար՝ Գաբաշվիլին։

Քաղաքագլուխ Ալ. Խատիսեանին.—Շնորհավորել առողջանալ և վերսկսել գասախօսութիւններ, ի միջի այլոց Հուշը բնիմաստիմին մասին:

Թիֆլիսի ուղրավայի անդամներին.—Մի մի դասագիրք սոնամբուլիզմի և ներշնչումների մասին քաղաքային ֆինանսների շրջանում:

Հայ Գրողների Ընկերութեան.—Բիլեթամալ կամ կոչվել աչքամաղալ:

Հայ գիւղացիներին.—Մի նոր Ալեքսանդր Քալանթար:

Կ. Հ. Բարեգ. Ընկ.—Առատ օգնութիւն չքաւորներին՝ նոր ձևերով և առատ դպրոցներ:

Թիֆլիսի գումայի ձայնաւորներին.—Երազներ առանց գեֆիցիտի:

Էջմիածնին.—Միաբանութիւն:

Թեարոպ եպիսկոպոսին.—Անկուսակցականութիւն 1914 Թւին:

Հրատարակչ. Ընկերութեան.—Բազմամ Թարգմանութիւններ à la Ալթունեան:

Հայ Ուսուցչական Միութեան.—Անունը կայ, ամանումը չը կայ:

Հայ ուսուցիչներին.—Սովորել կանոնաւոր հայերէն ուղղագրութիւն:

Հայ ինտելիգենցիային.—Ննջէր, բալաս, անուշ քնով. մնացէք ես գու տաքով-գլխով:

Հայ կանանց.—Խանդոտութիւնից զատ նալ սուֆրաժիստուհիներ:

Հայ քահանաներին.—Ներկայ Կաթողիկոսի օրով լանձված տեսնել կրկնամուսնութեան խնդիրը:

Ղուկասեան Թանգարանի վարչութեան.—Գաղացված արծաթէ պսակների ձուլուածքից՝ արծաթէ բանալիներ:

Հայ բժիշկներին.—Ազգային հիւանդանոց Թիֆլիսում:

«Կովկասի Լրաբերին».—Ինչս չըստիկ, լեզուս մեծ: Ամեն տեղ ես դաւալուլ:

[illegible]

Թիֆլիսի հայ հարուստներին:

Հայ երիտասարդներին.—Ա. Քալանթարի, Ս. Զաւարեանի և Կ. Խատիսեանի ուրուականները:

Տեղական ակումբներին.—Լոտոյի բարգաւաճումը:

Կովկասի ազգութիւններին.—Համերաշխութիւն:

Եւրոպական դիպլոմատիային.—Զարթնումն ուշացած խղճմտանքի, գոնէ 1914 թ. լուծելու հայկական րէֆօրմների հարցը:

Պօղոս Նուպար-փաշային.—Նշանակվել Հայաստանի գեներալ-խնսպէկտոր:

Բագրատ եպիսկոպոսին.—Միւս անգամ չը տաքացնել կրծքի վրա օձերին:

Օրմանեան արքեպիսկոպոսին.—Մի նոր քննադատական հայոց պատմութիւն գրել և բարեկարգել Երուսաղէմը:

«Մշակի» ընթերցողներին.—Շնորհաւոր Նոր-Տարի:

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝ Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՏԵՂԵԿԱՏՈՒ

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻ

1913 Թւի դեկտ. 18-ից մինչև 1914 Թ. ապրիլի 17-ը
(Ժամերը նշանակված են Թիֆլիսի ժամանակով)

ԹԻՖԼԻՍԻՑ ՄԵԿՆՈՒՄ Է

ԲԱԳՈՒ.—Արագ գնացքը № 6—10 ժ. 16 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 12 ժ. 34 ր., Գանձակ 3 ժ., Եւլախ 4 ժ. 31 ր., Հաջի-Գաբուլ 8 ժ. 6 ր. եր., Բագու 11 ժ. 13 ր. գիշ.: Պօստային գնացքը № 4—10 ժ. 16 ր. գիշ., հասնում է Աղստաֆա 1 ժ. 6 ր. գիշ., Գանձակ 4 ժ. 16 ր. առ., Եւլախ 6 ժ. 15 ր. առ., Հաջի-Գաբուլ 10 ժ. 46 ր. առ., Բագու 3 ժ. 31 ր. ցեր.: Մարդատար գնացքը № 8—6 ժ. 29 ր. եր., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 50 ր. եր., Գանձակ 11 ժ. 23 ր. գիշ., Եւլախ 1 ժ. 1 ր. առ.: Հաջի-Գաբուլ 4 ժ. 42 ր. առ., Բագու 7 ժ. 53 ր. առ., Խառն գնացքը № 106 (Մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—4 ժ. 23 ր. առ., հասնում է Աղստաֆա 8 ժ. 41 ր. առ., Գանձակ 1 ժ. 7 ր. ցեր., Եւլախ 5 ժ. 19 ր. ցեր., Հաջի-Գաբուլ 12 ժ. 29 ր. գիշ., Բագու 7 ժ. 28 ր. առ.:

ԲԱԹՈՒՄ.—Պօստային գնացքը № 3—9 ժ. 51 ր. առ., հասնում է Միխայլովօ 1 ժ. 56 ր. ցեր., Բաթում 11 ժ. 8 ր. գիշ.: Մարդատար գնացքը № 7—4 ժամ 40 ր. ցերեկվայ, հասնում է Միխայլովօ 8 ժ. 46 ր. եր., Բաթում 5 ժ. 40 ր. առ.: Մարդատար գնացքը № 9—10 ժ. 30 ր. գիշ., հասնում է Միխայլովօ 2 ժ. 31 ր. գիշ., Բաթում 10 ժ. 59 ր. առ.: Խառն գնացքը № 107 (մարդատարի արագութեամբ ապրանքների համար)—2 ժ. 48 ր. գիշ., հասնում է Միխայլովօ 8 ժ. 20 ր. առաւ., Բաթում 10 ժ. 18 ր. գիշ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆ.—Պօստային գնացքը № 4/3—12 ժ. 51 ր. ցեր., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 10 ր. եր., Ալեքսանդրապոլ 11 ժ. 48 ր. գիշ., Էջմիածին 5 ժ. 12 ր. գիշ., Ուլուխանլու 5 ժ. 40 ր. գիշ. (առանց Երևան մտնելու), Նախիջևան 10 ժ. 15 ր. առ., Ջուլֆա 11 ժ. 42 ր. ցեր.: Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 24/23 (միայն II և III կարգի վագոններով)—8 ժ. 8 ր. եր., հասնում է Ղարաքիլիսա 3 ժ. 23 ր. գիշ., Ալեքսանդրապոլ 6 ժ. 57 ր. առ., Էջմիածին 12ժ. 10 ր. ցեր., Ուլուխանլու 12 ժ. 38 ր. ցեր., Երևան 1 ժ. 33 ր. ցեր.: Մարդատար-ապրանքատար գնացքը № 14/13—12 ժ. 46 ր. գիշ., հասնում է Ղարաքիլիսա 8 ժ. 13 ր. առ., Ալեքսանդրապոլ 11 ժ. 50 ր. ցեր., Կարս 4 ժ. 18 ր. ցեր.:

ԲՈՐԺՈՄ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—8 ժ. 2 ր. առ., հասնում է Գորի 10 ժ. 41 ր. առ., Բորժոմ 9 ժ. 31 ր. ցեր.: Մարդատար № 19/20—3 ժ. 18 ր. ցեր., հասնում է Գորի 5 ժ. 59 ր. ցեր., Բորժոմ 1 ժ. 2 ր. երեկ.:

ԹԻՖԼԻՍ Է ՀԱՍՆՈՒՄ

ԲԱԳՈՒԻՑ.—Արագ գնացքը № 5—9 ժ. 35 ր. եր. Պօստային գնացքը № 3—9 ժ. 1 ր. առ.: Մարդատար գնացքը № 7—3 ժ. 53 ր. ցեր.: Խառն գնացքը № 107—2 ժ. 12 ր. գիշ.:

ԲԱԹՈՒՄԻՑ.—Պօստային գնացքը № 4—9 ժ. 16 ր. երեկ.: Մարդատար գնացքը № 8—5 ժ. 54 ր. ցեր.: Մարդատար գնացքը № 10—8 ժ. 40 ր. առ.: Խառն գնացքը № 106—3 ժ. 38 ր. գիշ.:

ՋՈՒԼՖԱ-ԵՐԵՒԱՆԻՑ.—Պօստային գնացքը № 4Д./3—7 ժ. 32 ր. եր.: Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 26/25—(II և III կարգի վագոններով)—10 ժ. 50 ր. առ.: Մարդ.-ապրանքատար գնացքը № 16/15—7 ժ. 28 ր. առ.:

ԲՈՐԺՈՄԻՑ.—Մարդատար գնացքը № 17/18—11 ժ. 7 ր. եր.: Մարդատար գնացքը № 19/20—7 ժ. 38 ր. առ.:

Ботанъ

ЛАМПА СЪ ГЯНУТОЙ ПРОВОЛОЧНОЙ НИТЬЮ ПРОДАЕТСЯ ВСЮДУ.

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ԱԿՑ. ԸՆԿ. „ՍԻՄԵՆՍ-ՇՈՒԿԿԵՐՏ“ Թիֆլիս, Գօլովինսկի պր. 21.

(կ. չ.) 940. 0—22

ԱՌԱՋԻՆ ՄԱՍՆԱՒՈՐ ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑ

Բժշկ. Բ. Նաւասարդեանի

Հիմնված 1880 Թ.

(Պուշկինյան, Վօրոնցովի արձանի հանդէպ)

Ամեն օր, բացի կիրակի օրերից

606»-ի և «914»-ի ներարկում բժշկական խորհրդակցութեամբ՝ առ. 11—12 ժ.

ԸՆԴՈՒՆՈՒՄ ԵՆ

Բ. Ա. ՆԱՒԱՍԱՐԴԵԱՆ—11—12 ժ. վեներական (սիֆիլիս) հիւանդութիւն:

Բ. Գ. ԱՂԱՄԱՐԵԱՆ—1—2 ժ. Ներքին և երեխայոց հիւանդութ.:

Զ. Ի. ԲԱԲԱՆԱՍԵԱՆ—10—11 ժ. մանկաբարձութիւն, կանանց և երեխաց հիւ.:

Մ. Մ. ԲԵՆԻԱՄՈՎԻՉ—10—12 ժ. ականջի, կոկորդի և քթի հիւանդութ.:

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—11—12 ժ. մորթու, վեներական, վիրաբուժութեան և միզասեռ. հիւ.:

Ա. Գ. ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆ—12—1 ժ. ներքին և երեխայոց հիւ. և ծա. կահատ.:

ԿԻՆ-ԲԺԻՇԿ ՏԷՐ-ԴԱՒԹԵԱՆ—12—1 ժ. մանկաբարձութիւն և կանանց հիւ.:

ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ

Մ. Գ. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ—6—7 ժ.:

Վճարը 50 կ.: Չքաւորները ձրի: Համախորհրդի (կօնսիլիում) և օպերացիայի համար առանձին:

Հիւանդանոցի վերատեսուչ՝ Բժշկապետ Բ. Նաւասարդեան

1. 0—108

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Ա. ՀԱԽՎԵՐԴԵԱՆ

Նախկին օրդինատոր Պետերբուրգի սիֆիլ.-վեներ. կլինիկայի: Ընդունում է հիւանդներին յատկապէս միզասեռային, վեներ., սիֆիլիսային հիւանդութեան. առաւ. ժամը 10—11 և երեկ. ժ. 6—8, Սիմեոնովսկայա փող., № 18 (Վօրոնցովի արձանի մօտ): Բժշկի բնակարան Սիմեոնովսկայա, № 16.

(չ.ու.կ.) 804. 100—38

ԲԺԻՇԿ

Ա. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

Մասնագէտ սիֆիլիս, (ներարկումն 606 եւ 914-ով) միզասեռական, վեներական եւ կաշուի հիւանդութիւնների: Էլեկտրաբուժութիւն:

Ընդունե- (12 1/2—2 ժ. ցերեկվայ::

լութիւն (5—7 ժ. երեկոյեան:

ամեն օր (Կանանց համար՝ 2—3 ժ. ցեր.:

Ծօլօլակ, Բեբուտովսկայա, № 33 (անկիւն Պասկէվիչյա փող.), տելէֆօն 11—75.

(չ. կ) 785. 100—35

Բժշկ. ֆելշեր Ա. Գ. ԵՍԱՅԵԱՆԻ

1) «Գաղտնի հիւանդութիւնների բժշկարան» (կանանց և տղամարդկանց վեներական և այլ ցաւեր), բազմաթիւ բէյէյագրերով, խորհուրդներով և նկարներով: Ամենքին հասկանալի: Գինն է 50 կ.:

2) «Ծիծաղի ակձոր», ծիծաղաշարժ անեկդոտների և Մօլլայի ընտիր առակների ժողովածու. տեծորի նկարը գրքի երեսին՝ խիստ ծիծաղաշարժ: Գինը 20 կ.:

3) «Միւնսոյն դագաղում», պատմուածք հայ-Թուրք. կռիւներից. գիւղերի նկարն.: Գինը 7 կ.:

4) «Րաֆֆի» պատկերով: Գինը 10 կ.:

Այս բոլոր գրքերը միասին պահանջողներին ձրի ուղարկում եմ «Կենկարմաեի ցաւվար» ծիծաղաշարժ վօղէվիլը: Գրքերի գինը և ճանապարհածախսի համար 17 կոպ. մարկաներ առաջուց ուղարկել: Հասցէ՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. А. Г. Есаянцу.

(հ. կ.) 44. 100—82

ՄԻ ԳԵՐՄԱՆՈՒՀԻ,

որ աւարտել է արտասահմանում մանկավարժական դասընթացքները, տալիս է ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆԻ ԴԱՍԵՐ, նոյնպէս և պատրաստում է բոլոր դպրոցների համար՝ համաձայն ծրագրի: Михайловскій пр., № 112. Музыкальный магазинъ.

(օ.մ.) 1230. 2—2

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

„ԾԻԾԱՂԻ ՏԿՃՈՐ“

Անեկդոտների և սրախօսութիւնների ու Մօլլա Նասրէդդինի ընտիր առակների ժողովածու: Գրքի երեսին այս նկարը մեծ դիրքով է: Գինն է 20 կոպ.: Դիմել Թիֆլիսի հայ գրավաճառներին և կազմողին՝ Тифлисъ, Семеновская ул. № 9. А. Г. Есаянцу. Գրքի գինը և ճանապարհի ծախսը 9 կոպ. մարկաներով ուղարկել առաջուց: Գումարով ուզողներին 100 հատը կէս գնով, այսինքն 50% զեղչ. 50 հատին 40% զեղչ. 25 հատին 30% զեղչ: Ճանապարհածախսը գնողի վրա: Գումարով ուզողները պէտք է զրկեն կանխավճար, մնացեալը վերադիր վճարով:

(օ.մ.) 1047. 20—20

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

ՎԱՃԱՌՎՈՒՄ ԵՆ

ՑՕԳՈՒՏ ՀԱՅ ԱՐԿԱԾԵԱԼՆԵՐԻ

հետեւեալ հրատարակութիւնները.

1) «ԳԵՂՕՆԻ» պատկերազարդ հանդէսի 1906 Թ. համարը, յօգուտ կովկասահայ արկածեալների . 4 ր.

2) «ԳԵՂՕՆԻ» պատկերազարդ հանդէսի 1909 Թ. համարը, յօգուտ Ադանայի արհաւիրքներին ենթակայ հայերի . . . . 4 ր.

3) «ՀԱՅԻ ԿՏՈՐ ԶԷՅԹՈՒՆՑՈՒՆ», յօգուտ Զէյթունի հայ սովեալների 2 ր. «ՏՆԱՅԻՆ ԲԺՇԿԱՐԱՆ», բժշկպ. Գ.

4) Բաբեանի I հատոր, Բնախօսութիւն եւ անդամազննութիւն . 1 ր. II հատոր, Հիւանդութիւններ (վարակիչ, ներքին, կաշուի), դեղարան, բառարան . . . 1 ր. 60 կ.

5) «ՇԷՔՍՊԻՐ ԵՒ ԻՐ «ՀԱՄԼԷՏ» ՈՂԲԵՐԳՈՒԹԵԱՆ ԱՂԲԻՒՐՆ ՈՒ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ», Պ. Ադամեանի 1 ր.

6) «ԵՐԿԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՊՈՒԿ», Քամալեանց Ս.-ի . 50 կ.

Յիշեալ գրքերը Թիֆլիսում մեզանից գնողները կարող են իրանց իսկական գներով ձեռք բերել:

Թիֆլիսից դուրս պահանջողների հաշւին է ճանապարհածախսը:

1. 0—3

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(В. 54178) 39—21

Առեւտր. դպրոց (ԻՐԱՒՈՒՆՔՆԵՐՈՎ) և Հաշւապահական կուրսեր

ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ՋԱՔ. ՏԷՐ-ՍՏԵՓԱՆԵԱՆԻ

Ընդունելութիւնը և գրադասուքների սկիզբը դպրոցում յունվ. 8-ից—առ. ժամը 8 1/2-ից մինչև ցեր. ժ. 2-ը. իսկ կուրսերում՝ յունվ. 15-ից—առաջին խմբի հետ՝ ժամը 2 1/2-ից մինչև 5-ը երեկ., երկրորդ խմբի հետ՝ ժ. 7 1/2-ից մինչև 10-ը երեկ.: Վաճառվում են դասագրքեր՝ ՍՈՎՈՐԵՑԷՔ ՀԱՇՒԱՊԱՀՈՒԹԻՒՆԸ ԱՌԱՆՑ ՈՒՍՈՒՑՉԻ: Միխայլովսկի պր. № 17.

(օ. մ.) 1213. 10—4

Առեւտրի եւ Արդիւնաբերութեան Մինիստր. տնօրէնութեան ներքոյ գտնվող

Տ. Մ. ՓԻԼՕՅԵԱՆԻ

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ԳԻՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԻ ԿՈՒՐՍԵՐՈՒՄ

Թիֆլիս, Միխայէլեան պր. 24/4. Տելէֆօն № 976.

Տալիս են երսեռ անձերին մասնագիտական առեւտրական կրթութիւն:

Դասընթացքն աւարտողներին տրվում են ատտեստատներ:

Գործնական պարապմունքները կատարվում են կուրսերում՝ Լոնդոնի Pitman և արիզի Pigier դպրոցների ձևով կազմակերպված Muster-Comptoir-ում: Նիւթերն առնվում են բէալ կեանքից: Առարկաներն են. ա) պարտադիր. 1) Հաշւապահութիւն (պարզ, իտալ., գերմ., ֆրանս., ամերիկական, բանկային և գործարանական). 2) Առևտրական թւաբանութիւն. 3) Քաղաքատնտեսութիւն. 4) Օրէնսգիտութիւն (առևտրական իրաւունք, մուրհակի կանոնադրութիւն). 5) Առևտրական թղթակցութիւն. 6) Թւաբանութիւն համրիչի վրա. 7) Վայելչագրութիւն, (ամենավատ ձեռքի ուղղումն), արագագրութիւն. բ.) ոչ-պարտադիր. 1) Օտար լեզուներ. 2) Սղագրութիւն. 3) Դակտիլօգրաֆիա (ռեմինգտօն և այլ.) և 4) Առևտր. թղթակցութիւն օտար լեզուներով: Պարապմունքները կատարվում են և դասառ: Ունկնդիրների թւի շատութեան պատճառով բացվում է երկրորդ զուգընթաց բաժանմունք, որը մանաւանդ յարմար է օտարաքաղաքացիների համար: Ունկնդիրների թիւը սահմանափակված է: Պարապմունքների սկիզբը յունվարի 15-ին: Խնդիրների ընդունելութիւնը առ. ժամը 10—12-ը և երեկ. 4—7-ը: Ծրագիրը և կանոնները ուղարկվում և տրվում են ձրիաբար կուրսերի շէնքում: Կուրսերը ֆիրմաներին յանձնարարում են հաշւապահներ, օգնականներ և առևտր. այլ ծառայողներ՝ կուրսերի ընթացաւարտներից և իրանց ընդունակութեամբ աչքի ընկնողներից: (Ընթացիկ տարում կուրսերն ունեցել են 284 ունկնդիր, որոնցից 53 հոգի իգական սեռից):

1151. 0—18

Յունվարին լոյս կը տեսնի

„ՄԵՐ ԽՕՍՔԸ“

Գրական-հասարակական-քաղաքական շաբաթաթերթ

Բաժանորդագինն է՝ տարեկան—2 ր., 6 ամիսը—1 ր., 3 ամիսը—50 կ.:

Ժամանակաւոր հասցէն՝ Тифлисъ, Ванкскій пер., № 24.

Խմբագիր-Հրատարակիչ՝ Ց. ՕՀԱՆԵԱՆ.

(օ. մ.) 1222. 3—2

ԱՌԵՒՏՐԻ ԵՒ ԱՐԴԻՒՆԱԲ. ՄԻՆԻՍՏՐ. ԻՐԱՒԱՍՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔՈՅ ԳՏՆՎՈՂ

ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՆԵՐ

Ն. Ո. ԱԲՐԱՀԱՄԵԱՆԻ

Գոյութիւն ունի 1895 ը.

Հեղինակ առևտրական հաշւապահութեան ձեռնարկի և զանազան մասնագիտական ձեռնարկների:

Տալիս է երկու սեռի անձանց մասնագիտական առևտրական գիտութիւն 4-ԱՄՍԵԱՅ ԴԱՍԸՆԹԱՑՔՈՎ, ամենօրեայ պարապմունքներով:

Դասընթացքներում անցնում են.—Առևտրական և արդիւնաբերութեան զանազան ճիւղերի հաշւապահութիւն, նաւթարդիւնաբերութեան և նաւթագործութեան ճիւղի հետ միասին, զանազան մեթօդներով, կատարեալ իւրացումն կրկնակի իտալական սիստեմով և առևտր. թւաբանութիւն, առևտր. նամակագրութիւն մուրհակային և առևտրական իրաւունքներ, քաղաքատնտեսութիւն, վատ ձեռագրի ուղղումն:

Ոչ պարտադիր առարկաներն են՝ 1) Օտար լեզուներ, 2) Ստենոգրաֆիա (սղագրութիւն) և 3) Ռեմինգտօնի վրա գրել:

Ուսուցիչները բարձր կրթութիւն ստացած մասնագէտներ են, որոնք գործնականապէս և տեսականապէս պատրաստված են ամեն մի առարկայի համար առանձին:

Վկայագրերը տրվում են մինիստրութեան թոյլտւութեամբ:

Պարապմունքների սկիզբը յունվարի 15-ից 1914 Թ.: Խնդրագիրների ընդունելութիւնը ամեն օր, առաւօտեան ժամը 9—11-ը, երեկոյեան 5—7-ը: Ծրագիրը և կանոնները տրվում և ուղարկվում են ձրիաբար: Դասընթացքներին կից հաստատված են քիչ պատրաստված անձանց համար առանձին պատրաստողական և լրացուցիչ դասարաններ ռուսաց լեզուի և թւաբանութեան համար:

Անձամբ և նամակներով դիմել՝ Тифлисъ, Учредит. Бухг. Курсовъ Н. В. Абраамяну, Николаевская, 22, Телефонъ 7—44.

(կ. հ. ե) 1153. 0—10

„ԳԻՐ“ գրախանութում վաճառվում են

ՏՕԼՍՏՕՅ Լ. Ն.	Յարութիւն. Թարգմ. Տ. Յովհաննիսեան	1 ր. 50 կ.
»	Երկերի ժողովածու	» 60 կ.
»	Ասացուածներ Մահոմէդի	» 05 կ.
»	Ժողովրդական պատմուածքներ I և II	» 50 կ.
»	Սեռային յարաբերութիւն	» 12 կ.
»	Տէրն ու ծառան	» 20 կ.
»	Աստծուն Թէ մամոնային	» 03 կ.
»	Սիրեցէք միմեանց	» 07 կ.
»	Խոստովանութիւնը	» 30 կ.
»	Աստուած գիտէ արդարն ու մեղաւորը	» 05 կ.
»	Սէր	» 08 կ.
»	Պատերազմ և խաղաղութ.ւն 6 հատոր	3 ր. 60 կ.
»	Կենդանի դիակ	» 30 կ.
»	Մանկութիւն և պատանեկութիւն	1 »
»	Ռօբինզօն	» 20 կ.
»	Կօլումբ	» 15 կ.
»	Ինչով են ապրում մարդիկ	» 03 կ.
ՃԱՂԱՐԲԵԳԵԱՆ.	Հարսանեան աւետարան	» 40 կ.
ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ.	Հայերը Նիկոմիդիոյ գաւառին մէջ	» 80 կ.
ՍՏԵՓԱՆՆՈՍ	Նազարեանի երկերը հատոր Բ.	1 ր. 50 կ.
ՂԼՏՃԵԱՆ. Ա.	Հայոց հին իրաւունքը	» 60 կ.
ՄԵՍԷ	Ովլանիկ, պատմական վէպ	» 70 կ.
ՍԵՆԿԵՎԻՉ	Առանց դաւանանքի	1 ր. 50 կ.
ՂՈՒՐԱՆ	Թարգմ. Ամիրխանեան	3 ր. »
	Ինչ է Ղուրանը	» 10 կ.
	Կարդացէք Աւետարանը	» 20 կ.
ԱՐԱՄԱՅԻՍ	Գաղափարի ճանապարհին	1 ր. 25 կ.

Լոյս է տեսել գրախանութի գրացուցակը 1913 Թւի:

Դիմել՝ Тифлисъ, книжный магазинъ «ГИРЪ». 1233. 2—2

Առեւտրի եւ Արդիւնաբեր. Մինիստր. իրաւասութեան ներքոյ գտնվող

ՀԱՇՒԱՊԱՀԱԿԱՆ ԿՈՒՐՍԵՐ

—(ԵՐԵԿՈՆԵՐԸ)—

Ր. Զ. ՌՕՄԱՆԵԱՆԻ

(Հիմնված 1908 ր.)

Թիֆլիս, Չէրքէզովսկայա փողոց (Աւճալսկայա), № 47, տրամվ. կայ. մօտ, III հաշտարար Դատար. մօտիկ:

Դասընթացքներ 5-ամսեայ, ամենօրեայ պարապմունքներով:

Պարապմունքների սկիզբը յունվարի 2-ից 1914 ր.

Դասընթացքներում պատրաստվում են երկսեռ անձեր արդիւնաբերական և ֆինանսական հիմնարկութիւնների համար, աւանդվում է առեւտրական մասնագիտութիւն հաշւապահական և առևտր. գիտուք. վերաբերեալ: Հաշւապահութեան և թղթակցութիւնների վերաբերեալ գործնական պարապմունքները տեղի ունեն դասընթացքներին կից յատուկ գրասենեակում՝ մայրաքաղաքների կուրսերի օրինակով, պարզօրոս, րէալ կեանքից առնված նիւթերով (առեւտր. դօկումէնտներով և այլ ձեւերով) և բարդ ձեռնարկութիւնների՝ ինչպէս բոցիանեռ-առեւտրական, նոյնպէս և բանկային հաշւապահութեան միամսեայ պարտադիր վարումով: Պարտադիր առարկաներն են. 1) ա. Հաշւապահութիւն—պարզ, իտալական (կրկնակի), գերմ., ամերիկ., ֆրանս., անգլ., կամէրալնի և ռուս. երբեակ (ամեն մի սիստէմն անցնվում է գործն. աշխատանքի օրինակներով), բ. Հաշւապահութիւն—ընդհ.-առևտր., ֆաբրիկային, գործարանային, բանկային, փոխատու-խնայող. և վարկային ընկ., նաւթարդիւնաբեր., նաւթա-գործար. և ապահովագր.: ՀԱՇՒԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ ԿԱՐՏԱՑԻՆ ՍԻՍՏԷՄ: 2) Առեւտրական թւաբանութիւն: 3) Առեւտրական իրաւունք: 4) Մուրհակային իրաւունք: 5) Առեւտր. թղթակցութիւն (տեսական և գործն.): 6) Թւաբան. համրիչի վրա (առևտր. և մատեմատ. գործող. համրիչի վրա նորագոյն հեշտ ձևով): 7) Գեղագրութիւն (ուղղումն և վերամշակումն ամենավատ ձեռագրի): Ոչ-պարտադիր առարկաներ. 8) Քաղաքատնտեսութիւն: 9) Սղագրութիւն: 10) Ռէմինգտօնի վրա գրել: 11) Ռուսաց լեզու: 12) Թւաբանութիւն: Դասատուներ են հրաւիրված մասնագէտներ բարձրագոյն համալս. կրթութեամբ: Ունկնդիրների և ունկնդրուհիների ընդունելութիւններն ամեն օր կուրսերի գրասենեակում, առ. ժ. 10-ից մինչև ցեր. ժամը 3-ը և երեկ. ժ. 5—8-ը: Կանոնադրութիւնը և ծրագիրը ուղարկվում են ձրիաբար:

(օ.մ.) 1110. 0—13

ՄԱՐՄԱՐԵՂԷՆԻ և ՄՈԶԱՅԻԿԻ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱ-ԱՆԴՐԻԱԳՈՐԾԱԿԱՆ և ՄՕՆՈՒՄԷՆՏԱԼ-ՇԻՆԱՐԱՐԱԿԱՆ ԱՇԽԱՏԱՆՔՆԵՐԻ

Ա. ՐԻՑՑԻ

Թիֆլիս, Նիկոլաևսկայա փող., սեփ. տ. № 158. տելէֆօն 16—38.

Ընդունվում են պատուէրներ վերոյիշեալ աշխատանքների, նոյնպէս և ՄԱՐՄԱՐԵԱՅ-ԲՐՕՆԶԵԱՅ ՖԻԳՈՒՐՆԵՐԻ, ԿԻՍԱՆԴՐԻՆԵՐԻ և ԲԱՐԵԼԻԷՖՆԵՐԻ համար, որպէսի պատուէրները կատարում են առանց կանխավճարի: Կան մեծ քանակութեամբ պատրաստված զանազան ձևերի մահարձաններ մարմարից, լաբրադորից և այլ քարերից պատրաստված:

(չ.ու.կ.) 1150. 10—9

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный